Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

CELEBES / SULAWESI

172 [Johannes Vingboons, 1665-1670]:
Macasser.
Macassar.

172 [Anoniem / Anonymous, ca./c.1700]:
[Kaart van de kust bij Makassar].
[Chart of the coast near Macassar].

173 [Anoniem / Anonymous, 1660-1665]:
[Kaart van de kust bij Makassar].
[Chart of the coast near Macassar].

174-175 C:F: Reimer, [1791]:
N:o 1 / Situatieplan van 't Fort, / Rotterdam, / op Macassar; / met de daarvoorleggende Rheede [...].
N:o 1 / Situation plan of the Fortress, / Rotterdam, / in Macassar; / with the Roadstead in front [...].

174, 175 Jan Theunis Busscher, [1810-1833]:
Nieuwe Kaart / van het zuid westelijkste gedeelte / van het Eiland Celebes, / en / de Rhede van Makasser.
New Chart / of the south-westernmost part / of the Island of Celebes, / and / the Macassar Roads.

176 [Johannes Vingboons, ca./c. 1660]:
De Stadt Samboppe int ryck Macasser.
The Town of Samboepo in the kingdom of Macassar.

176 [Johannes Vingboons, ca./c. 1660]:
De Stadt Samboppe Gelege Int Ryck Macasser opt Eylandt Celebes.
The town of Samboepo in the Kingdom of Macassar on the Island of Celebes.

177 [Johannes Vingboons, 1665-1670]:
Afbeeldinge vande Planure Fortificatien, Ende Voorder geleegentheeden, Soo van de Beslooten plaatsen, Ende / Woningen des Konings van Macasser, als Buijten, ofte voorsteeden daer Annex.
Depiction of the Extensive Fortifications, And Further situation, and of the Enclosed spaces, And / Houses of the King of Macassar, as well as Outside, or the Adjoining suburbs.

177 [Johannes Vingboons, 1665-1670]:
De stadt Samboppe, gelegen int rijck Macasser, op 't Eijlandt / Celebes, so als haer deselve, met het ontrent leggend landt uijt / der Zee koomende, vertoont.
The town of Samboepo, in the kingdom of Macassar, on the Island / of Celebes, as it is to be seen, with the surrounding lands / from the Sea.

178 C:F: Reimer, [1791]:
N:o 2 / Hoofd Plan / van 't / Kasteel, Rotterdam; / 't Vleck Vlaardingen; enz. / gelyk dezelven bevonden wierden by gedaane / Meetinge [...].
No: 2 / Main Plan / of the / Fort, Rotterdam; / the Village of Vlaardingen; etc. / as the same were established by completed / Survey [...].

179 Door C:F: Reimer, [1791]:
N:o 3 / Plan, eener geprojecteerde Voorgragt, / ter Westzyde van 't Kasteel Rotterdam; / alsmede eener verandering omtrent dezzelfs / Zeehoofd, enz. [...].
N:o 3 / Plan, / of a projected Outer moat, / on the West side of the Fortress Rotterdam; / as well as of some changes to be carried out to its / Pier, etc. [...].

180-181 Fred Woldemar me fecit, 1660:
Macassar Ano: 1660. / Afteyckeninge van de stadt Macassar, met haere Casteelen ende Sterckten [...].
Macassar Anno 1660. / Depiction of the town of Macassar, with its Castles and Fortifications [...].

182 [Naar / After Wouter Schouten, ca./c. 1675]:
Macassar.

182 Johannes Nessel, [ca./c. 1656]:
Maccassar.
Macassar.

183 [J.A. Hovart, 1790]:
Gezigt van Macasser.
View of Macassar.

184 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1750]:
Gezigt van het Kasteel Rotterdam met het dorp Vlaardingen op Oedjong Pan / dang tot Maccassar van de nieuwe Sabandhary, tot aan de Hoek van Pannakoekang. / te zien van de vrymans rheede.
View of Rotterdam Castle with Vlaardingen village at Oedjoeng Pan / dang in Macassar from the new Harbour Master's Office, to Panakoekang Head. / as seen from the freeman's roadstead.

Deel 2 / Part 2

184 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1750]:
[Gezicht op het Kasteel Rotterdam te Makassar vanuit zee].
[View of Fort Rotterdam at Macassar from the sea].

185 J.M. Aubert, 1750:
Citadel at Macassar on Celebes from the land side.
Fort in Makassar op Celebes van de landzijde.

185 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1750]:
[Gezicht op Makassar vanaf de landzijde].
[View of Macassar from the land side].

186 Hermes en Tak, 1826:
Plan / van het Fort / Valkenburg / te Maros / Op de Zuid West Kust van Celebes, met / het omleggende Terrain.
Plan / of Fort / Valkenburg / in Maros / On the South-West Coast of Celebes, with / the surrounding Terrain.

187 [Johan Michiel Aubert, 1745-1750]:
[Gezicht op Fort Valkenburg te Maros. / Gezicht op Kasteel Rotterdam te Makassar].
[View of Fort Valkenburg in Maros. / View of Fort Rotterdam in Macassar].

187 [Johan Michiel Aubert, 1745-1750]:
[Gezicht op Fort Valkenburg].
[View of Fort Valkenburg].

188 [Anoniem / Anonymous, 1740-1750]:
Gesigt Van Enege Negorijen Be Ooste De Post Van Maros.
View Of Some Villages to the East of The Post In Maros.

188 [Johan Michiel Aubert, 1745-1750]:
Gedeelte der Rivier van Maros op Celebes met de Nederlandsche Schans, het bij / gelegen Dorp Soeroedjirang, het Bergje Sapon in het vlakke Rijst-veld geïsoleerd / leggende en wat verder NtO de schoone Waterval.
Part of the Maros River in Celebes with the Dutch Fort, the nearby / Village of Soeroedjirang, the Sapon Hill lying isolated / in the flat Rice-fields and somewhat farther to the NE the beautiful Falls.

189 F.J. Steinfeldt, 1735:
Ter Ordre van den E.E. Agtb: Heere, / D' Heere Johan Sautijn. / Gouverneur en Directeur van 't Eyland Celebes etc. / is deese Caarte van de Bantimoerongse Gebergten / en Mijnwerken afgetijkend, soodanig als selve / by itzige Tijd, door D' E. Nathanael Steinmetz, / Berghopman, aangelegt en bewerket werden.
By Order of the Hon: / Johan Sautijn. / Governor and Director of the Island of Celebes etc. / this Map of the Bantimoeroeng Mountains and Mines / was drawn, as these were / at that Time constructed and worked by the Mining Overseer / the Hon: Nathaniel Steinmetz.

190 Joan Gideon Loten ft., 1745:
Waterval in het / gebergte Banti / moerong.
Falls in the / Banti / moeroeng Mountains.

190 [Joan Gideon Loten, ca./c. 1745]:
[Waterval in het Bantimoeroeng-gebergte].
[Falls in the Bantimoeroeng Mountains].

191 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745]:
Waterval in het gebergte / Bantimoerong. / van d' overstaande zijde te zien.
Falls in the Bantimoeroeng Mountains. / as seen from the opposite side.

191 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745]:
Gezigt het welk men in de / kom na het west heeft.
The view one has from the / basin towards the west.

192 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745]:
Gezigt uyt de Kom na t Oost.
View from the Basin towards the East.

192 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745]:
De Tweede Waterval / in het gebergte / Bantimoerong.
The Second Falls / in the Bantimoeroeng / Mountains.

193 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1748]:
De Boelo Sepong of de Berg Met een Boom Doorgaans Met Holligheden en Spelonken Leggende ¼ uur Rijdens van de Schans Valkenburg op Soeredjirang tot Maros.
The Boelo Sepong or the Mountain With a Tree Generally With Hollows and Caves Situated ¼ of an hour's Ride from Fort Valkenburg at Soeroedjirang near Maros.

193 [Johan Michiel Aubert, ca./c. 1748]:
De Boelo Sepong Als doorsneeden Vertoond Langs de Doorgaande Toegankelijke Spelonk.
The Boelo Sepong Shown in cross-section Along the Continuous Accessible Cave.

III Indische Archipel en Oceanië / Malay Archipelago and Oceania

MACASSER.
Samboppa
t Groot Eijlandt
Van
Taniketa
Duytsche Mylen is Vier Een Graadt
Het fort Samboppa Leyt op
5 graden en 10 Minuten Zuyd-Breedte

blad 173 / sheet 173:

Maritiem Museum Rotterdam, Corpus Christi Collectie K4086.

[Anoniem, 1660-1665] :
[Anonymous, 1660-1665] :

[Kaart van de kust bij Makassar].

[Chart of the coast near Makassar].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd; 50 x 69,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 50 x 69.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

De weergegeven situatie is waarschijnlijk die van de laatste jaren voor Cornelis Speelmans grote campagne tegen Makassar in 1666-1669. Naast Makassar zelf zijn onder meer de 'hollansche logij' en een Nederlandse positie bij het fort Panakoekang ('panacoke') ingetekend.

The situation depicted is probably that of the last years before Cornelis Speelman's great campaign against Macassar in 1666-1669. As well as Macassar itself, it includes drawings of the *hollansche logij* (Dutch lodge) and a Dutch position near the fort of Panakukang (*panacoke*).

blad 172 boven / sheet 172 above:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:03.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

Macasser.

Macassar.

Schaalstok van 5 Duijtsche Mylen 15 voor een graadt = [ca. 1 : 149.900].
Scale-bar of *15 Duijtsche Mylen 15 voor een graadt* = [approximately 1 : 149,900].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 49 x 74 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 49 x 74 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [linksonder] een aantekening op de kaart :
Explanations: [lower left] a note on the map :

Het fort Samboppa Leijt op 5. graden en 10. Mijnuten Zuijder Breedte.

Johannes Vingboons en zijn medewerkers werkten voor deze kaart van de rede van Makassar waarschijnlijk naar een afbeelding uit omstreeks 1640, mogelijk een tekening die werd gemaakt tijdens het verblijf van Hendrick Kerckringh in de nieuwe Nederlandse loge. De stad zelf met de versterkte vorstelijke residentie werd toen in de Nederlandse bronnen veelal aangeduid als 'Samboppe' (Samboepo), terwijl de naam Makassar vooral werd gebruikt voor het sultanaat als geheel. De kaart op blad 172 onder geeft ongeveer hetzelfde gebied ruim een halve eeuw later weer, maar nu georiënteerd op het noorden en met een uitbreiding naar de eilanden verder westelijk in Straat Makassar.

For this map of the roads of Macassar Johannes Vingboons and his assistants were probably basing themselves on a depiction from around 1640, possibly a drawing made during the time when Hendrick Kerckringh was residing in the Company's new *loge*. The town itself with its fortified royal residence was then often called 'Samboppe' (Samboepo, Sambupo) in the Dutch sources, whereas the name Macassar was used primarily for the Sultanate as a whole. The map on sheet 172 below shows approximately the same area a good half century later, but now oriented to the north and with an extension to the islands further to the west in Macassar Strait.

blad 172 onder / sheet 172 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 458.

[Anoniem, ca. 1700] :
[Anonymous, c. 1700] :

[Kaart van de kust bij Makassar].

[Chart of the coast near Macassar].

Schaalstok van 10 Duytsche Mijlen 15 voor Een Graadt = [ca. 1 : 518.000].
Scale-bar of *10 Duytsche Mijlen 15 voor Een Graadt* = [approximately 1 : 518,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 50 x 73,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 50 x 73.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

bladen / sheets 174-175:

Nationaal Archief, 4.VEL 460.

Door C:F: Reimer Majoor Ingenieur, [1791] :
By C:F: Reimer, Major-Engineer, [1791] :

N:o 1 / Situatieplan van 't Fort, / Rotterdam, / op Macassar; / met de daarvoorleggende Rheede [...].

N:o 1 / Situation plan of the Fortress, / Rotterdam, / in Macassar; / with the Roadstead in front [...].

Schaalstok van 500 Roeden = [ca. 1 : 5.600].
Scale-bar of *500 Roeden* = [approximately 1 : 5,600].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 74,5 x 172 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 74.5 x 172 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [rechtsboven] vervolg van de titel :
Explanations: [upper right] continuation of the title :

'T Eerste volgens gedaane Meeting van den ondergeteekenden, d'andere / naar d'Opnaame van de Weled. Gestr. Heer, A.A. Buyskes, Lieutenant ter Zee.

Ter ordre van de Weledel Gestrenge Heeren Vaillant, Verhuel / en Graevestein, Comissarissen militair, enz. enz.

Carl Friedrich Reimers kaart, weer gemaakt in opdracht van de Militaire Commissie, geeft de bestaande situatie van Makassar en het aangrenzende kustgebied in de laatste jaren onder compagnieswind weer. De bijbehorende afzonderlijke situatiekaart van de stad en het kasteel Rotterdam zelf en zijn projectvoorstel voor modernisering van de verdedigingswerken zijn gereproduceerd op de bladen 178-179. De overzichtskaart geeft in combinatie met de veel oudere op de voorgaande bladen en de aanzichten en plattegronden van Johannes Vingboons op de bladen 176-177 een goed inzicht in de topografie van het oude Makassar van voor de Nederlandse bezetting in 1667-1669. Het Kasteel Rotterdam was gesitueerd op de plaats van het Makassaarse fort Oedjoeng Pandang, de 'Benting Maruso' (Mariso) met het buitenverblijf en de tuin van de gouverneurs van Makassar lag ongeveer op de plaats van de voormalige vorstenstad Samboepo en de 'Hoek van Pannekoekan' geeft de locatie aan van het voormalige Makassaarse fort Panakoekang. Het Nationaal Archief bezit een exacte kopie van deze kaart door de 'Kolonel Directeur van het Archief van Oorlog' M.J. de Man uit 1814, onder inventarisnummer 4.VELH 544.

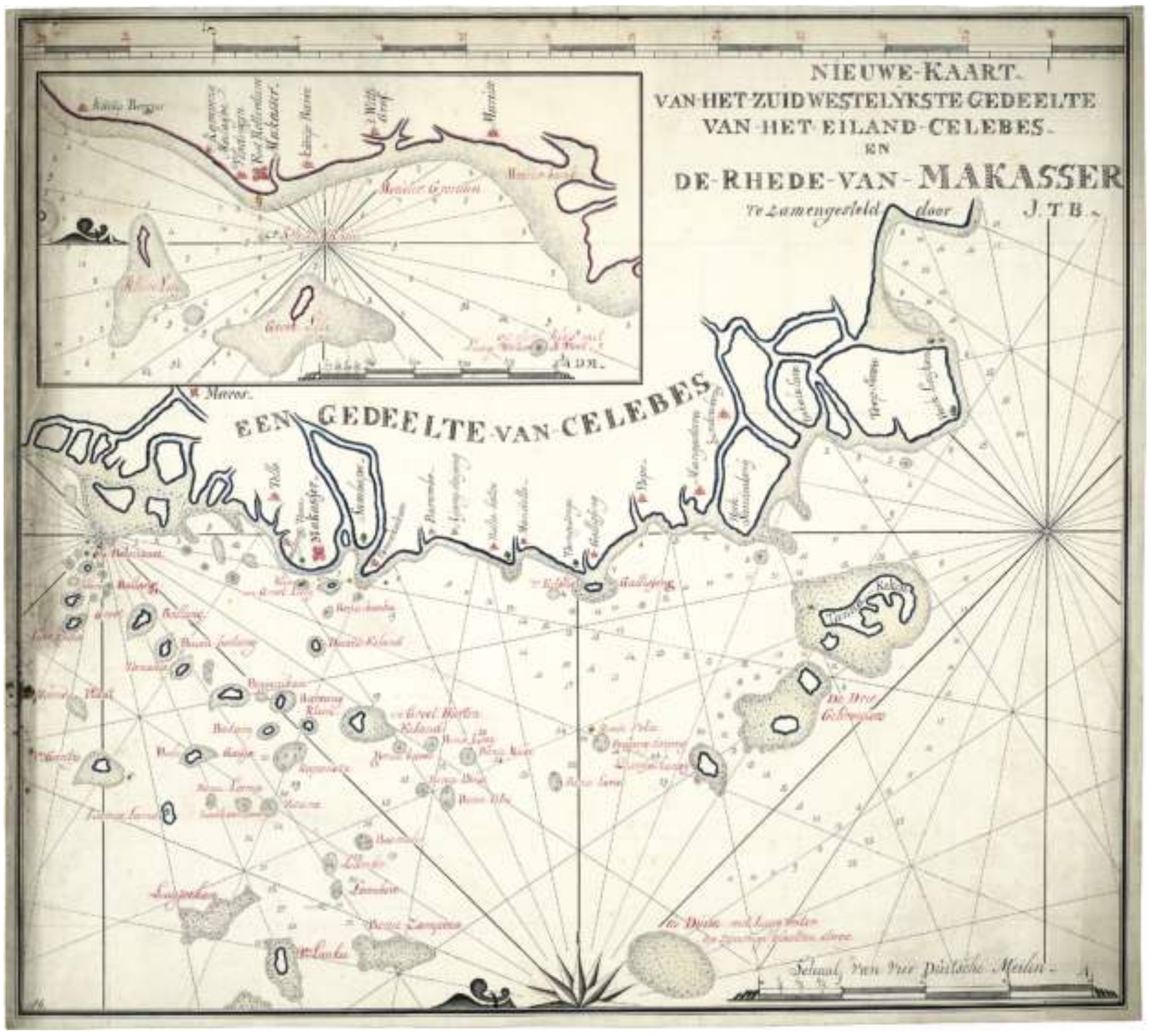

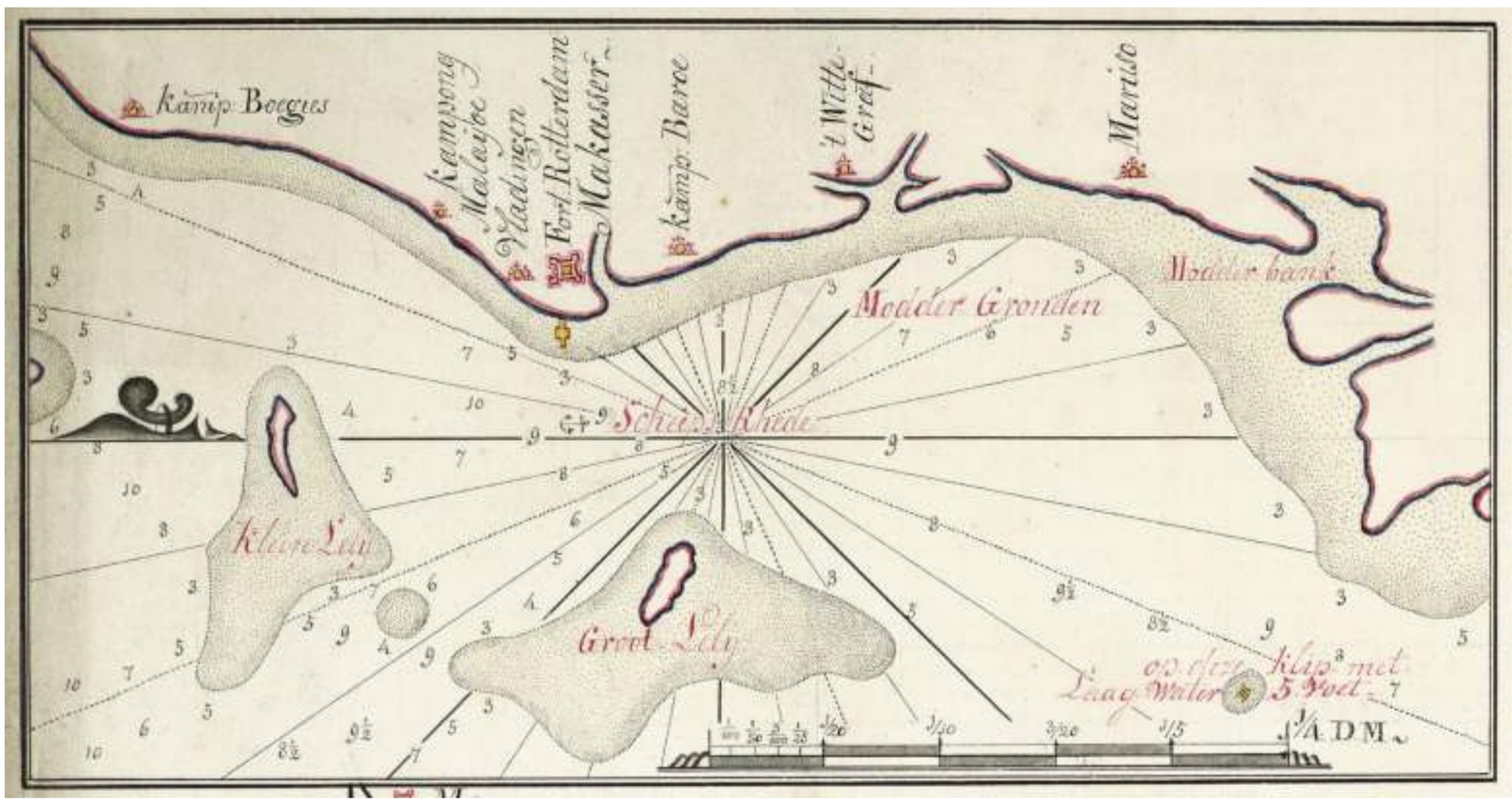

New Chart / of the south-westernmost part / of the Island of Celebes, / and / the Macassar Roads.

[inzetkaart / inset map]

[De rede van Makassar].
[The Macassar Roads].

Schaalstok van vier Duitsche Meilen = [ca. 1 : 192.400] [inzetkaart] 1/4 D.M. = [ca. 1 : 16.800].
Scale-bar of *vier Duitsche Meilen* = [approximately 1 : 192,400] [inset map] *1/4 D.M.* = [approximately 1 : 16,800].

1 kaart + 1 inzetkaart : ms op papier, gekleurd, 47 x 53 cm.
1 map + 1 inset map : ms on paper, coloured, 47 x 53 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Jan Theunis Busschers kaart van een deel van Zuid-Celebes met aangrenzend zeegebied dateert waarschijnlijk van omstreeks 1833 maar is ten minste deels gebaseerd op de situatie omstreeks 1810, voor de Engelse (her)bezetting van de compagniesbezittingen in de Indische Archipel. Zoals het meeste van zijn werk, is ook deze weergave van zeer matige kwaliteit, zoals in het bijzonder opvalt bij een vergelijking van zijn groter gereproduceerde inzetkaart van de rede van Makassar op blad 175 met de minstens twintig jaar oudere van Carl Friedrich Reimer erboven.

Jan Theunis Busscher's map of a part of South Celebes with surrounding areas of sea probably dates from around 1833, but is at least partly based on the situation about 1810, before the British (re)occupation of Company possessions in the Malay Archipelago. Like most of his work, this depiction is also of very mediocre quality, as is evident in particular when a comparison is made with his larger inset map of the roads of Macassar, reproduced on sheet 175, with the one by Carl Friedrich Reimer above it, dating from at least twenty years earlier.

Carl Friedrich Reimer's map, again made on the instructions of the Military Commission, shows the existing situation of Macassar and the adjacent coastal area in the final years of Company rule. The accompanying separate situation map of the town and Rotterdam Castle and his project proposal for modernizing the defensive works are reproduced on sheets 178-179. When combined with the much older ones on the preceding sheets and the views and plans by Johannes Vingboons on sheets 176-177, this general map gives a good insight into the topography of old Macassar from before the Dutch occupation of 1667-1669. Rotterdam Castle was situated on the site of the Macassarese fort of Ujung Pandang, the *Benting Maruso* (Mariso) and the garden of the governors of Macassar lay roughly on the site of the former royal town of Sambupo, and the *Hoek van Pannekoekan* indicates the location of the former Macassarese fort of Panakukang. The Netherlands National Archives hold a somewhat later but otherwise exact copy of this map, with inventory number 4.VELH 544, which was made by the 'Colonel Director of the Archive of the [Ministry of] War' M.J. de Man in 1814.

bladen 174, 175 onder / sheets 174, 175 below:

Nationaal Archief, 4.MIKO 186.

Te zamengesteld door J.T.B., [1810-1833] :
Compiled by J.T.B., [1810-1833] :

Nieuwe Kaart / van het zuid westelijkste gedeelte / van het Eiland Celebes, / en / de Rhede van Makasser.

Af Beeldinge vande Jortificatien
ende Coorden gelegentheden Soo van
Bestoten Plaatsen en woningen der
Coninge van Macasser als de bij
ten efte overstedden daer anex.
alles met a.b.c Indeset Caert
gestelt.

A De Nieu fort te Sloten plaets daer d'Hr. Coninck
vande Landt ende andere grooten haren hoff ende
Residentie houden Synde Rontom met een gedu
bbelden Muer besloten, ende met Seekere wee
Rondeelen verscheyde ende de huysen met Pannen
angelyck mede gedeckt wel Compartert voorts wo
Elegant Gebout Synde Verciert schaers rontsom
Synde de munitie ook Seer Overvloedig dat de Zeeu
wee allen Goen Canon maer ook Goen huysen
Ramen Zoude konnen verdragen, Jn Voegen dat
t Jort Principalyck op twee vande Zee hoecken

B Jn den Coninges Hoff, Staende op twee Schoone
marbere in forma Van Pylaeren, Daer op een
Schoone Koninge Gebeeldt is, ende met een breede
de Lange brugge tot den op Gange Jen bequame
Gemaekte is dat men soo te Peerde als te voet
boven kommen kan Synde alles Jonnen Van
Steene gemaeckt

C Jn de Oude Coninges Hoff noeyt op de Schoo
nste Plaetse Gebouwt

D Syn den Coninck Sijn Huys

E Jn den Coninges masgiet ofte Moerskoye Compost
F De 4 Quartier daer de Portugese wooninghe hebben ende
daer Conforte dagen Vergunninghe hebben
G t Quartier vande Gesanten
H Syn der Coninge Galeyen Prauwen als ander
Scheepsgereetschap daer aen bij Rycke ende arme
Jnwoonders Sonder Groot Proyckt te gemeinschappen,
van Anteen d'Cleyn Portugees Vergunnen
dese Gerechtigheyt welck een Jgeder
dese vrijheyt niet een Pallasat ofte Jsers omgeset hebben mach
Sterckte vande Jnkomste dese Riviere is

K Jn de Logie vanden Duytsche Compe ende andere van

Nederlanders bewoont gemeyn L. Log van Engelsche C.
M. De noort Sijde vande Stadt Soo by maniere als bij
anderen maniere bewoont
N. De noorder Passer ofte Marcte vande Zoye Zyde
vande Stadt e welck mede met hoysen betimmert
O. De een bogtsam Riviere die men met voerlogy van
2, 3, 4, 5 & meer gaende Kanoe brugge
P. Een Diepe enge meeste Rijs Landen Rontsom de
Stadt dat al leege gaet Klay sande
Q. De een Riviere deese Noort Zyde vande Coninge
Stock Plaats, hebben maer 2. 3. voet water.

DE STADT SAMBOPPE INT RYCK MACASSER.

DE STADT SAMBOPPE GELEGE INT RYCK MACASSER OPT EYLANDT CELEBES

Afbeeldinge vande Planure Fortificatien, Ende Voorder gelegentheeden, Soo van de Beslooten Plaatsen, Ende
Woningen des Konings van Macasser, als Buyten, ofte Voorsteeden daer Annex, alles onder de Navolgende Letteren in de Caarte gestelt.

(Bijschriften: pag. 178 / Captions: p. 178)

DE STADT SAMBOPPE, GELEGEN INT RYCK MACASSER, OP'T EYLANDT
CELEBUS, SO ALS HAER DE SELVE, MET HET ONTSENT LEGGENDE LANDT UYT
DEN ZEE KOMENDE VERTOONT.

blad 176 boven / sheet 176 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 619.96.

[Johannes Vingboons, ca./c. 1660] :

De Stadt Samboppe int ryck Macasser.

The Town of Samboepo in the kingdom of Macassar.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart met aanzicht in vogelvluchtperspectief : ms op papier, gekleurd, 42,5 x 59 cm.
1 map with a bird's-eye view : ms on paper, coloured, 42.5 x 59 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [boven] vervolg van de titel en een legenda bij de letters A t/m Q :
Explanations: [above] continuation of the title and a key to the letters A to Q :

Af Beeldinge vande fortificatien ende voorder gelegentheden soo van Beslooten Plaatsen en woningen des Conings van Macasser als de buijten ofte voorsteeden daer anex, alles met a,b,c indeser kaert gestelt.
A. Is het Fort [een] besloten plaetse dear inde Coninghen ende verscij[ede] andere grooten haer hoff ende Residentie houden, zijnde Rontom met eene gebacsteenen Muur besloten, ende ande Zeekant met 4 Rondeleen versterckt ende te lande met twee Puntijs temalijck met geschut wel gemonteert doch onder kleynen ordere ende weetenschap van't gebruijck zijnde de muragie oock zoo vervallen dat de zelve niet alleen geen canon maer oock geen houte Ramen zoude konnen verdragen, in voege dat 't fort princepalijck op twee vande zee bolwercken met ontrent 15 stucken versien is.
B. Is des Conings Hoff, staende op hooge schoone masten in forma van Pylaren, Daer op een schoone woninge Gebouwt is, ende met een breede lange brugge tot den op Gange soo bequa[m] Gemaeckt is dat men soo te Paerde als te voet boven koomen kan zijnde alte samen van hout gemaeckt.
C. Is de oude Conings Hoff, meest op de selve manier gebouwt.
D. Sijn des Conincks Pack Huijs.
E. Is des Conings mosquit ofte Moorschen Tempel.
F. Is 't Quartier daer de Portugise Mistichis ende haer Consoorte haer woninghe hebben.
G. Is 't qaartier vande Gusaratten.
H. Sijn des Conings Galaijen Prauwen als ander verschijede vaertuijghe daer van hij Rijckelijck versien is sonder groot Pryckel te vermeesteren is,
I. [De Woning] van Antoni d Costa portugees koopman daer Gevlucht 't welck om zijne differentie met een Pallasad neffens eenige bassen eene stercht vande in komst deser Rivier is.
K. Is de Logie van Deensche Compa en is voordese van Nederlanders bewont geweest.
L. Log van Engelsche Compangie.
M. Is de noortzijde vande stadt soo bij macassaren als bij anderen natien bewoont.
N. Is de nieuwe Passaer ofte Marckt aende zuijt zijde vande stadt 't welck mede met huijssen betimmert is.
O. Is een bequam Riviere die men met vaertuijg van 5. a 6. 7. 8. voet gaende kan gebruijcke.
P. Sijn Tuijne ende meest Rijs landen Rontom de Stadt dat al leege goet klaijlandt is
Q. Is een Rivier aande Noort Zijde vande Conings ver Treck Plaats, hebben maer 2. 3. voet watter.

Johannes Vingboons en zijn medewerkers hebben volgens F.C. Wieder ook voor deze kaart in vogelvluchtperspectief en de tekening eronder naar een afbeelding uit 1638 gewerkt, die werd gemaakt tijdens het verblijf in Makassar van Hendrik Kerckringh. François Valentijn gebruikte een zelfde afbeelding van de stad in zijn *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (III B, 1724), tezamen met Vingboons hierna volgende aanzicht in vogelvlucht van de rede van Makassar. Zie ook de overeenkomstige kaart en tekening uit de atlas van Laurens van der Hem op blad 177.

According to F.C. Wieder, for this bird's-eye perspective and the drawing below it Johannes Vingboons and his assistants were again working from a depiction from 1638, which was made during Hendrick Kerckringh's residence in Macassar. François Valentijn used a similar illustration in his *Oud en Nieuw Oost-Indiën* (III B, 1724), together with Vingboon's bird's-eye-view of the roads of Macassar following below. See also the corresponding map and drawing from the atlas of Laurens van der Hem on sheet 177.

blad 176 onder / sheet 176 below:

Nationaal Archief, 4.VELH 619.97.

[Johannes Vingboons, ca./c. 1660] :

De Stadt Samboppe Gelege int Ryck Macasser opt Eylandt Celebes.

The Town of Samboepo in the Kingdom of Macassar on the Island of Celebes.

Aquarel op papier, 42,5 x 58,5 cm.
Water-colour on paper, 42.5 x 58.5 cm.

blad 177 boven / sheet 177 above:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:06.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

Afbeeldinge vande Planure Fortificatien, Ende Voorder geleegentheeden, Soo van de Beslooten plaatsen, Ende / Woningen des Konings van Macasser, als Buijten, ofte voorsteeden daer Annex.

Depiction of the Extensive Fortifications, And Further situation, and of the Enclosed spaces, And / Houses of the King of Macassar, as well as Outside, or the Adjoining suburbs.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 54,5 x 102 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 54.5 x 102 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [midden onder] een legenda bij de letters A t/m S :
Explanations: [below centre] a key to the letters A to S :

A. Is het Fort ofte besloten plaatse daar in de koningh ende verseijden andere grooten, haer hoff en residentie houden, zijnde rontsom met een backen steenen muer beslooten, ende ande zeekant met vier rondeelen versterckt, en te lande met puntjes. Tamelijck met geschut wel gemonteert. Zijnde de muerragie, oock soo vervallen, dat deselve niet alleen geen canon, maar oock geen houten rammmen zoude konnen bestaen, in voegen dat de meeste forse, prindipalijck op de twee vande zeebolwercken met ontrent 15. versien bestaet.
B. Is des koninckx Hoff, staande op hooge schoone masten in forme van pilaeren, daer op een shoone woninge geboudt is, en met een breede lange brughe tot den opgangh, soo bequaem gemaeckt, dat men soo te paarde als tevoet bovenkoomen kan, zijnde altesamen van hout.
C. Is t oude koninckx Hooff, staande op hooge schoone masten, in forme van pilaeren, daer op een shone woninge gebouwt is.
D. Sijn des koninckx Packhuijsen.
E. Is des koninckx Mosquit, oft Moorsen Tempel.
F. Is t quartier van de Portugesen.
G. 'T Quartier van de Guseratten;
H. Sijn des koninckx galaijen, prauwen, als ander vaertuijch, daer van hij rijckelijck versien is.
I. Is de woninge van Antonij de Costa, Portugees koopman, om secrekete oorsaacken daer gevlucht twelck met eenige pallisade besedt is.
K. Is de Logie, vande Deensche Companije, ende voor desen van de Nederlanders bewoont geweest.
L. De Logie van de Engelse Companjie.
M. Is de groote Basaer ofte marckt.
N. Is de Planure stadt ande Noordt zijde, soo bij macassaren als bij andere natien bewoont.
O. Is de Nieuwe Besaer, ofte Marckt andde Zuijdt Zijde van de stadt, twelck mede bepoleert, en bewoont is, als ande Noordt Zijde, doch altesamen met rieden en houten huijsen.
P. Is een bequame goede Rivier, diemen met vaertuijgen van 6. 7. ende 8. voeten kan gebruijcken.
Q. Sijn Tuinen en Rijs Landen rontom de stadt, dat al laeg en goet klaijlandt is.
R. Is een Rivier ande Noordt zijde van des koninckx vertreckplaats, hebbende maer 2. 3. a 4. voeten waters.
S. Is de stadt Samboppe, gelegen in Rijck Macasser opt Eijlandt Celebes, so als het zich, met het omleggende landt vertoondt in een Platte forme.

Deze plattegrond van Makassar door Johannes Vingboons komt vrijwel overeen met de iets meer in vogelvluchtperspectief getekende op blad 176, inclusief de uitvoerige verklaring, en is dus naar alle waarschijnlijkheid eveneens te herleiden op een voorbeeld door Hendrick Kerckringh uit 1638. De enigszins geringschattende beschrijving van het hoofdfort zou bij de grote campagne tegen Makassar onder Cornelis Speelman in 1666-1669 bepaald achterhaald blijken. In de tussenliggende jaren kreeg de stad zelf een aantal nieuwe verdedigingswerken en kwam ook een ring van buitenforten tot stand, die door de compagniestroepen

(vervolg op pag. 178 / continued on p. 178)

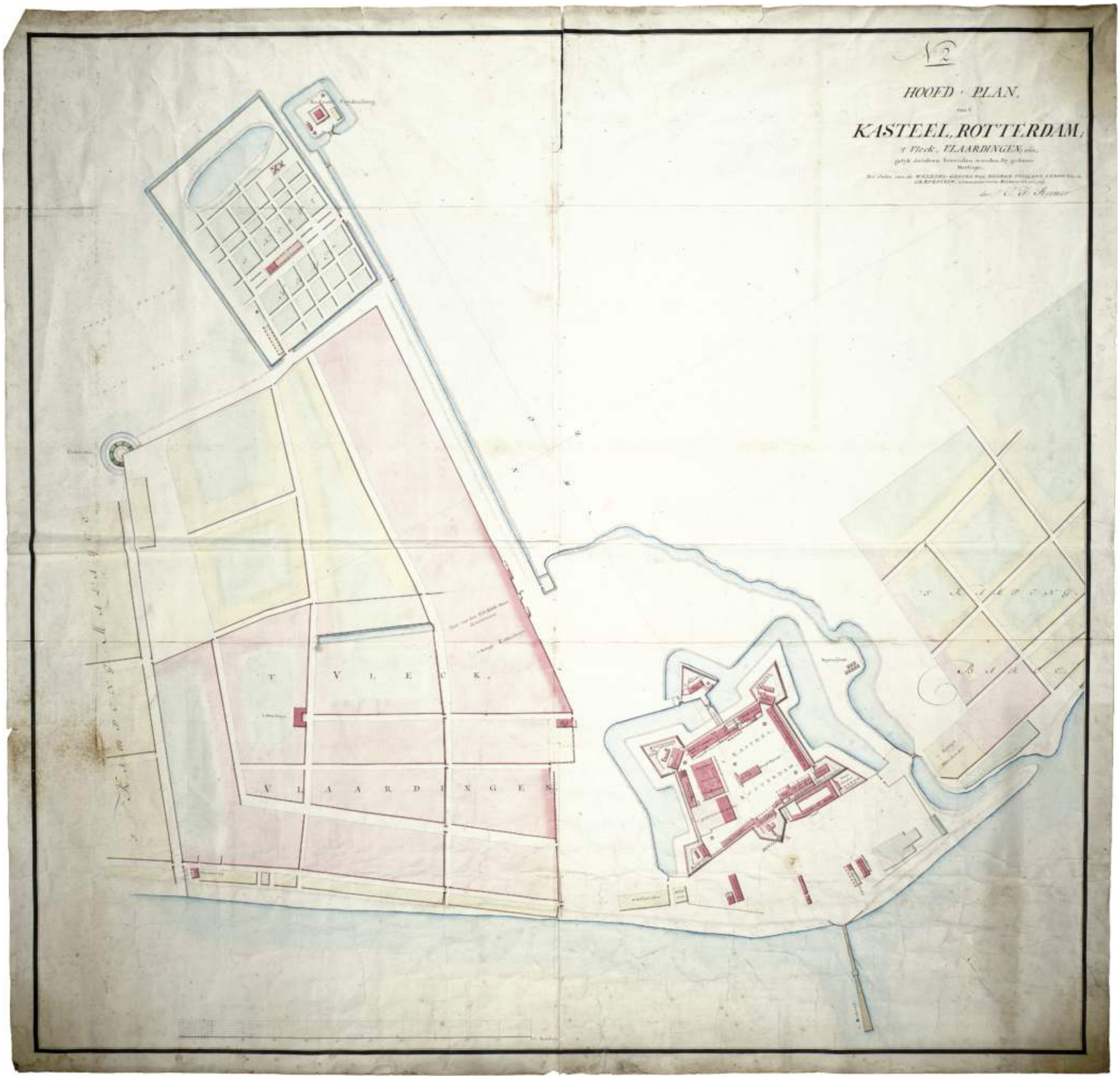

(vervolg van pag. 177 / continued from p. 177)

pas na maanden van belegering en herhaalde stormlopen ingenomen konden worden. Het perspectiefaanzicht van de rede hieronder uit de atlas van Laurens van der Hem komt in hoofdzaak overeen met dat op blad 176.

This plan of Macassar by Johannes Vingboons agrees almost entirely with the one drawn more in bird's-eye perspective on sheet 176, including the detailed explanation, and can therefore in all probability be traced to a model by Hendrick Kerckringh from 1638. The somewhat patronizing description of the main fort would turn out to be definitely outdated during the great campaign against Macassar under Cornelis Speelman in 1666-1669. In the intervening years the town itself got a number of new defensive works, and a ring of outer forts arose, which could only be taken by the Company troops after months of seige and repeated assaults. The perspective of the roads below from the atlas of Laurens van der Hem agrees in the main with the one on sheet 176.

blad 177 onder / sheet 177 below:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:04.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

De stadt Samboppe, gelegen int rijck Macasser, op 't Eijlandt / Celebes, so als haer deselve, met het ontrent leggend landt uijt / der Zee koomende, vertoont.

The town of Samboepo, in the kingdom of Macassar, on the Island / of Celebes, as it is to be seen, with the surrounding lands / from the Sea.

Aquarel op papier, 52 x 103,5 cm.
Water-colour on paper, 52 x 103.5 cm.

blad / sheet 178:

Nationaal Archief, 4.VEL 1309.

Door C:F: Reimer, [1791] :
By C:F: Reimer, [1791] :

N:o 2 / Hoofd Plan / van 't / Kasteel, Rotterdam; / 't Vleck Vlaardingen; enz. / gelyk dezelven bevonden wierden by gedaane / Meetinge [...].

No: 2 / Main Plan / of the / Fort, Rotterdam; / the Village of Vlaardingen; etc. / as the same were established by completed / Survey [...].

Schaalstok van 100 Roeden = [ca. 1 : 1.050].
Scale-bar of *100 Roeden* = [approximately 1 : 1,050].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 120,5 x 125 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 120.5 x 125 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [rechtsboven] vervolg van de titel :
Explanations: [upper right] continuation of the title :

Ter Ordre van de Weledel-Gestrenge Heeren, Vaillant, Verhuel, en /Graevestein, Commissarissen Militair, enz. enz.

Carl Friedrich Reimers grootschalige situatieplan van ca. 1791 is de enige gedetailleerde manuscriptplattegrond van Makassar die uit de gehele compagniestijd bewaard is gebleven. Met 'Vlaardingen' wordt de niet omwalde woon- en handelswijk ten noorden van Kasteel Rotterdam bedoeld, waar naast een klein aantal Europese vrijburgers en compagniesdienaren vooral Chinese en Maleise kooplieden waren gevestigd. Zuidelijk van het fort had zich in de loop van de achttiende eeuw langs de zeekant de overwegend Makassaarse woonwijk 'Kampong Baroe' ontwikkeld. Ruim een kilometer landinwaarts was kort voor het midden van de eeuw bij de compagniestuin de buitenpost en redoute Vredenburg gebouwd, door Reimer hier aangeduid als 'Vrydenburg'.

Carl Friedrich Reimer's large-scale situation plan from about 1791 is the only detailed manuscript town plan of Macassar that has been preserved from the whole period of the Company. With *Vlaardingen* is meant the unwalled residential and commercial quarter to the north of Rotterdam Castle, where mainly Chinese and Malay traders had settled, as well as a small number of European free burghers and Company servants. To the south of the fort, in the course of the eighteenth century a predominantly Macassarese residential quarter, *Kampong Baroe*, had grown up along the shore. A good kilometre inland, shortly before the middle of the century the outpost and redoubt of *Vredenburg* had been built near the Company's garden, which Reimer on his map indicates as *Vrydenburg*.

blad / sheet 179:

Nationaal Archief, 4.VEL 1308.

Door C:F: Reimer, [1791] :
By C:F: Reimer, [1791] :

N:o 3 / Plan, eener geprojecteerde Voorgragt, / ter Westzyde van 't Kasteel Rotterdam; / alsmede eener verandering omtrent dezzelfs / Zeehoofd, enz. [...].

N:o 3 / Plan, / of a projected Outer moat, / on the West side of the Fortress Rotterdam; / as well as of some changes to be carried out to its / Pier, etc. [...].

Schaalstok van 50 Roeden = [ca. 1 : 1.040].
Scale-bar of *50 Roeden* = [ca. 1 : 1,040].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 69,5 x 64,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 69.5 x 64.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [linksonder] vervolg van de titel :
Explanations: [lower left] continuation of the title :

Ter Ordre van de Weledel-Gestrenge Heeren, Vaillant, / Verhuel en Graevestein, Comissarissen militair, enz. enz.

Vergeleken met de meeste andere van zijn projectvoorstellen tot verbetering van de verdedigingswerken in diverse compagniesvestigingen bleef Carl Friedrich Reimer in het geval van het fort Rotterdam zeer bescheiden. Zijn plan van ca. 1791 voor de Militaire Commissie omvat niet veel meer dan de aanleg van een extra gracht aan de zeekant, maar ook deze kleine verbetering is niet meer uitgevoerd. Kasteel Rotterdam, het bestuurscentrum van de Compagnie in Makassar, was na de definitieve onderwerping van het sultanaat in 1669 aanvankelijk niet anders dan een provisorische aanpassing van het veroverde Makassaarse fort Oedjoeng Pandang ('Uitkijkhoek'), maar in 1673 en volgende jaren werd het geheel herbouwd tot de grote, nog steeds bestaande vesting met vijf bastions in Reimers plattegrond. Het ravelijn of voorwerk aan de landzijde werd kort voor 1750 toegevoegd.

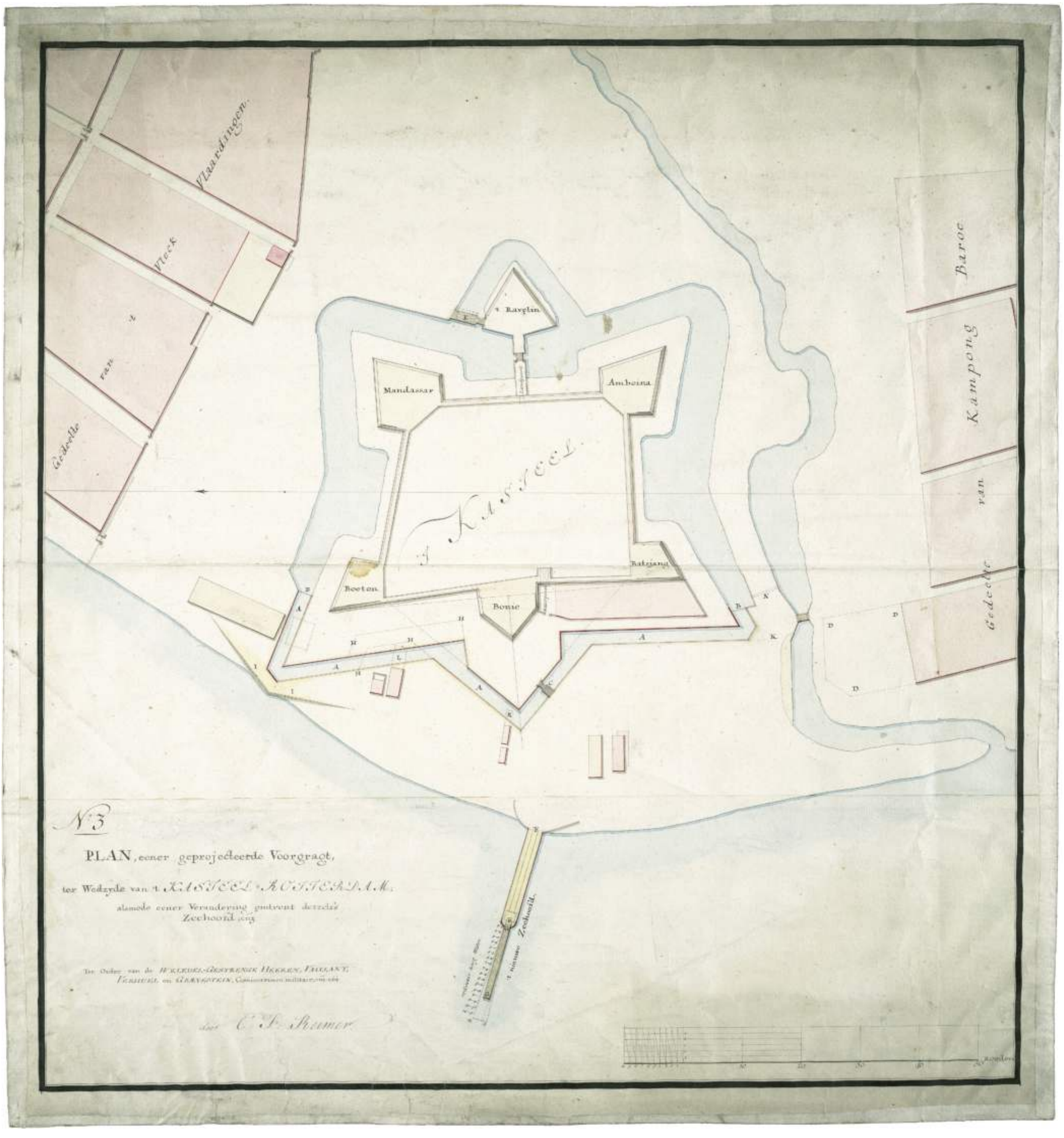

Compared with most of his other proposals for improving the defensive works in various establishments of the Company, in the case of Fort Rotterdam Carl Friedrich Reimer remained very modest. His plan from about 1791 for the Military Commission includes no more than the provision of an extra ditch on the seaward side, but even this small improvement was not implemented. After the definitive defeat of the Sultanate in 1669, Rotterdam Castle, the Company's administrative centre in Macassar, was initially no more than a provisional adaptation of the conquered Macassarese fort of Ujung Pandang ('Lookout Point'), but in 1673 and the following years it was completely rebuilt and turned into the large stronghold with five bastions on Reimer's ground-plan that can still be seen today. The ravelin or outwork on the landward side was added shortly before 1750.

bladen /sheets 180-181:

Bibliothèque nationale de France / Société de Géographie, DCP SGY 832 Rés.

Fred Woldemar me fecit, 8 Juny Ano: 1660 :

Macassar Ano: 1660. / Afteyckeninge van de stadt Macassar, met haere Casteelen ende Sterckten [...].

Macassar Anno 1660. / Depiction of the town of Macassar, with its Castles and Fortifications [...].

Schaal niet aangegeven.
Scale not known.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 69 x 88 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 69 x 88 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [rechtsboven] vervolg van de titel :
Explanations: [upper right] continuation of the title :

Mitsgader hoe die selve Op den 8:te Junij Ano: 1660, Albevoorens ter dese Rheede geruineert ende / Verbrant Zijde, 4 Portugeese gelaeden Scheepen door 2 Hollantse Battavise / Scheepen uit het getal van 7 Portugeese scheepen ende jachten, door de Nederlantse / Vloote van Battavia ende uit de Oosterse Quartieren op den 12:e Dagh daer / naer volgende des voorg. maants Junij te water is bestoockt ende beschooten geworden / door de Navale Macht ende Wijders te lande Hoe daer door de Neder / lantse Crijghs Armade het Zuijder Casteel Pannacoque / met eenen is Bestormt ende geocupeert, / het beleijt ende gesagh soo te water als te / lande van de 2 gestelte Conducteuren / Over de voorg. Vloote ende Armade / Den Heere Maijoor Johan v:n Dam ende / Den Ed:e Johan Truijtman.

[linksonder] een legenda bij de letters A t/m V en de cijfers 1 t/m 33 :
[lower left] a key to the letters A to V and the numbers 1 to 33 :

A. T' Fort Boulecong.
B. Macassaarse Bolwercken.
C. Portugees quartier.
D. Hollantse logie.
E. Engelse logie.
F. 'T Gesprongen schip Dom francisco fiera, ende 2 wracken op strant.
G. Mogols scheepen.
H. Moorse quartier.
I. Portugees Jacht Dm Manuel Forge.
K. Het Roijaele Casteel Sampoppe.
L. Ternataense quartier.
M. Een Jonck gelaeden vol Sandelhoudt.
N. De Rivier Grezee.
O. Maccassaerse Joncken ende Vaertuigen.
P. Conings prauwenhuis met schoone galleijen ende vaertuijgen verbrant.
Q. Het lack Ofte Moras after het verooverde Casteel.
R. Het geconquesteerde Casteel Pannacocen.
S. Maccassaerse troppen vluchten.
T. Het fort Bato.
V. Een Eijlandecken zijnde het porgeese timmerwerffe.

1. Het schip de Mars.
2. Het jacht Armuiden.
3. [Het jacht] Bloomendael.
4. [Het jacht] Dromedaris.
5. [Het jacht] Tortelduijfje.
6. Het schip N: Rotterdam.
7. 'T Jacht Coukerke.
8. ['T Jacht] Sautelande.
9. ['T Jacht] Hasselt.
10. Fluijt de mees,,
11. [Fluijt] de Zeeridder,,
12. [Fluijt] Waeckende Boeije.
13. [Fluijt] Suilen.
14. [Fluijt] Breuckelen.
15. Het jacht de Cat.
16. Fluit de Vinck.
17. Dito Terbouwe.
18. [Fluit] Charloos.
19. [Fluit] Emmeloort.
20. Het Gallioodt Nachtglas.
21. [Het Gallioodt] Appelboom.
22. [Het Gallioodt] Hamen hiel.
23. 'T Jachtje 't Waapen v:n Balta.
Chaloupen groodt en cleijn Neegen int getal.
24. 'T Vliegende Hart.
25. D:o de Cleijne Vink.
26. D:o de Creefft.
27. D:o Coulangh.
28. D:o Palembanges.
29. D:o Jaccatra.
30. D:o de Troncke.
31. D:o de Swalwe.
32. D:o de Tomijen.
33. De Huijs Madre dios de los Remedios.

(vervolg op pag. 183 / continued on p. 183)

A
B
C
D.
E
F
G.
H
i
K.
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
A. Het Schanceeng.
B. Waterpoorte
C. Burgwal
D. Brandt Wagen
E. Engelse Vlagge
F. Het gouverneurs Huys
G. Magts schepen
H. Magts quartier
I. Portugese Vlagge
K. Sijn Majesteits Casteel
L. Generaale quartieren
M. Een Fonteijn
N. De Kercken
O. Munitie Huysen
P. Comings Vaandel
Q. Galleyen
R. Het Casteel
S. Munitie
T. Het Fort
V. Een Schanse
a. Het fortuijn de Mauw
2. Het fort Nassouw
3. Blommendaal
4. Swanenburgh
5. Crevecoeur
6. Het fortuijn N. Rotterdam
7. Het fort Crevecoeur
8. Zeelandia
9. Kasteel
10. Fortuijn de moer
11. Vredenburgh
12. Het Wapen van Borsselen
13. Bourchsloot
14. Het Wapen van Cats
15. Het fortuijn de Sluijs
16. Het fortuijn
17. Het fortuijn
18. Hollandia
19. Emmaforte
20. Het Casteel van Rotterdam
21. Het fort Arxelheim
22. Het fort Crevecoeur
23. Het fortuijs Wapen van Bato
24. De Vlaggen van Bato
25. De Vlaggen van Dordt
26. De Vlaggen van Leyden
27. De Vlaggen van Crevecoeur
28. De Vlaggen van Rotterdam
29. De Vlaggen van Enchuysen
30. De Vlaggen van Vlaerdingen
31. De Vlaggen van Schoonhoven
32. De Vlaggen van Gorcum
33. De Vlaggen van Maerssen
ASTRONOMIA
ASTROLOGIA

Bijschriften: pag. 179-183 / Captions: p. 179-183

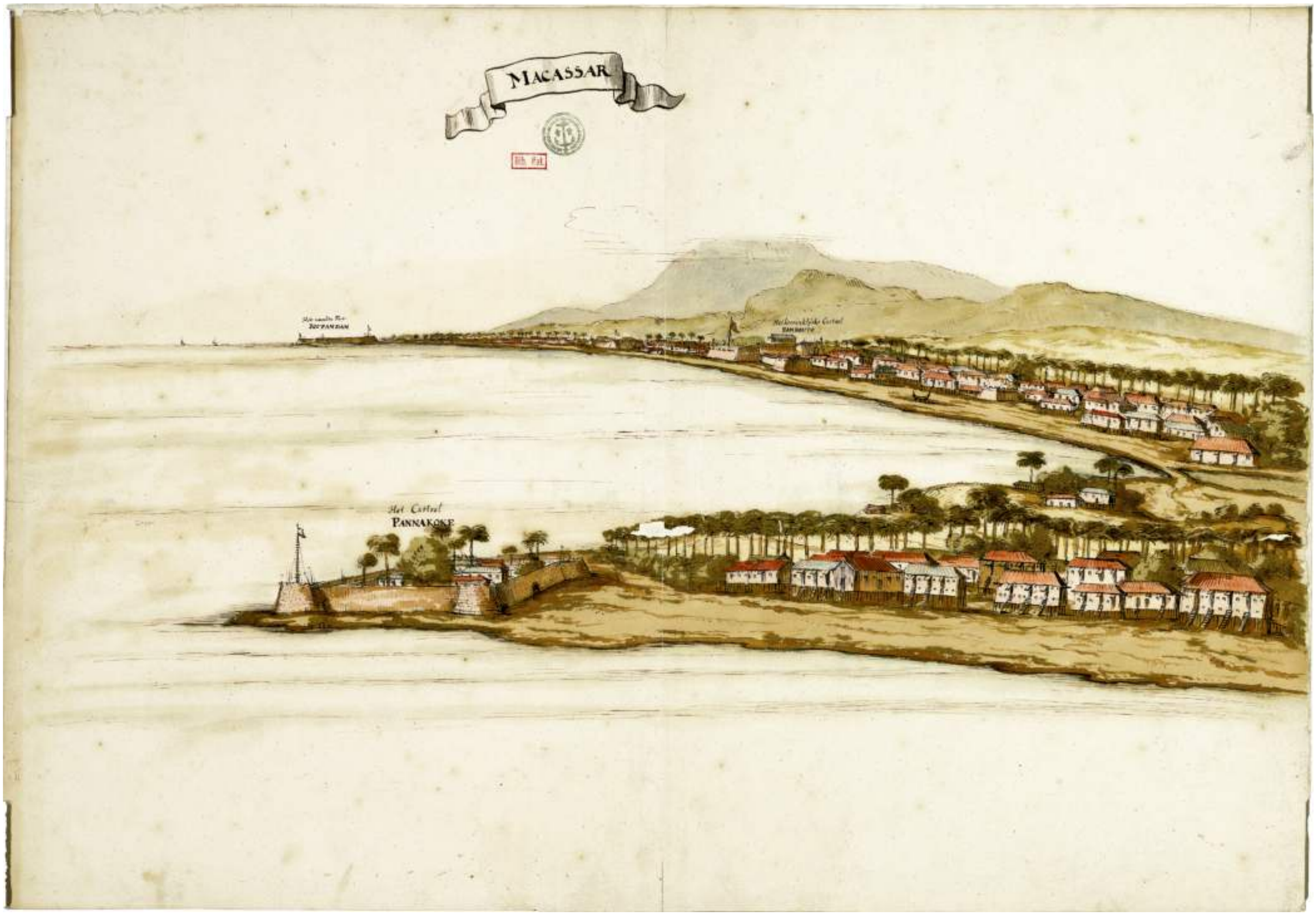
MACASSAR
Het Casteel
PANNAKOKE

MACCASSAR

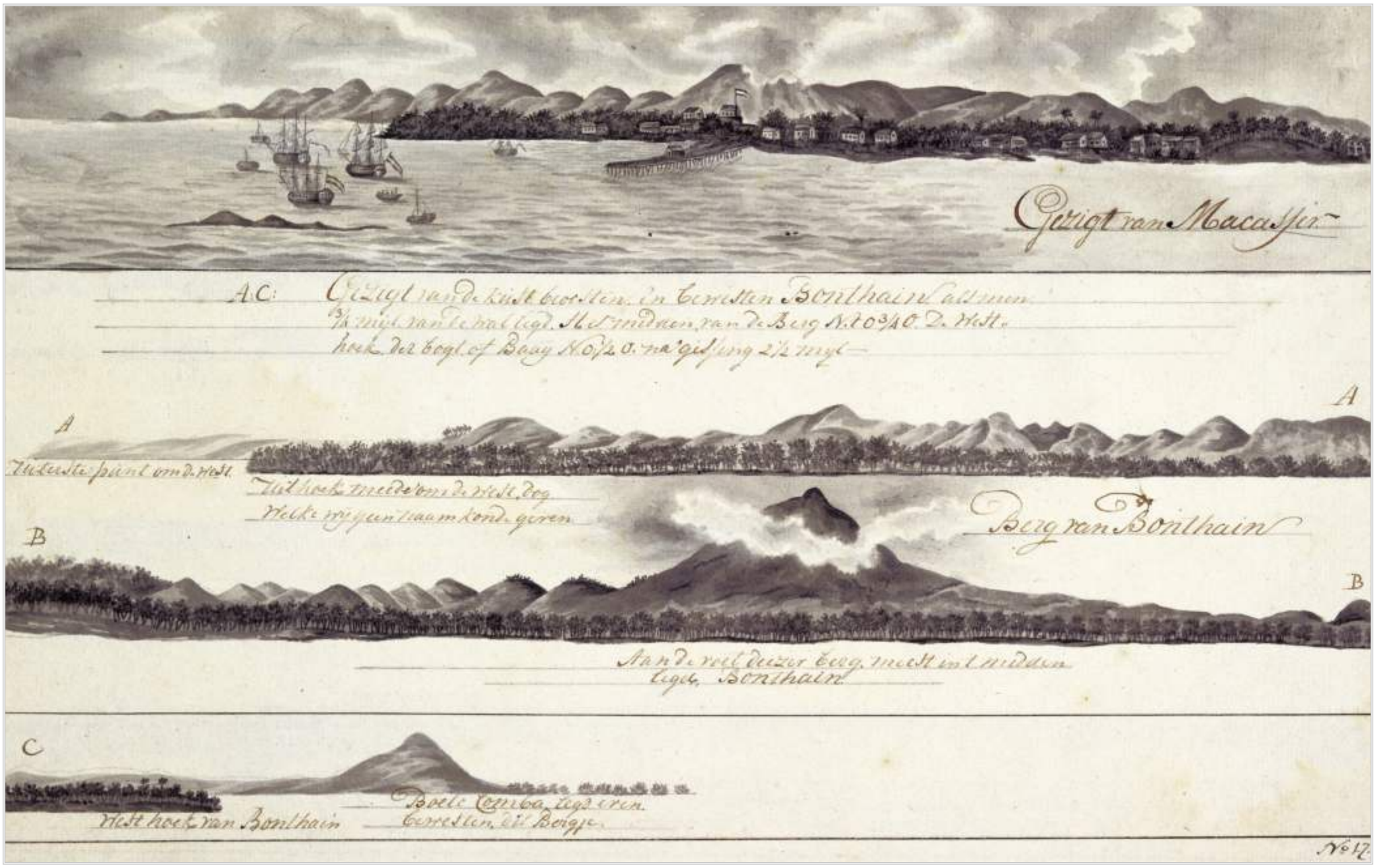
Gezigt van Macassar
A:C: Gezigt van de kust beoosten en bewesten Bonthain als men ¾ mijl van de wal ligt. M. d. midden van de Berg N. t O ¾ O. d. West-
hoek der bogt of Baay N.O. ½ O. na gissing 2½ mijl
A
Uiterste punt om d. West
Uithoek meede om d. West. Dog
Welke wij geen naam konden geven
B
Berg van Bonthain
Aan de voet deezer berg, meest in t midden
ligt Bonthain
C
Boele Comba legt even
Westhoek van Bonthain
bewesten dit Bergje
No 17.

(vervolg van pag. 179 / continued from p. 179)

Tekenaar Frederik Woldemar toont hier een levendig beeld van de zogenaamde 'tugtiging' van Makassar in 1660 door de admiraals Johan van Dam, gouverneur van Amboina, en Johannes Truytmans. Makassar zelf werd zwaar beschoten, een deel van de Portugese vloot die daar aanwezig was in brand gestoken en de versterking Panakoekang ('Pannacque', bij de letter R rechts) ingenomen. De sultan werd zo gedwongen een nieuw contract met de Compagnie af te sluiten waarbij het de Makassaren geheel verboden werd naar de Molukken, Amboina en Banda te varen om specerijen op te kopen. Bij de beschieting werd de Engelse loge (E) op uitdrukkelijke instructie gespaard, waarvoor de expeditieleiders na afloop vriendelijk werden bedankt.

The draughtsman Frederik Woldemar shows here a lively image of the so-called 'chastisement' of Macassar by Admiral Johan van Dam, Governor of Amboina, and Admiral Johannes Truytmans in 1660. Macassar itself was subjected to a heavy barrage, and part of the Portuguese fleet that was there was set on fire and the fort of Panakukang (*Pannacque*, letter R on the right) was taken. The Sultan was thus forced to conclude a new contract with the Company, whereby the Macassarese were totally forbidden to sail to the Moluccas, Amboina and Banda to buy spices. In the bombardment the English lodge (E) was spared, and for this the leaders of the expedition were kindly thanked afterwards.

blad 182 boven / sheet 182 above:

Bibliothèque nationale de France, DCP SH pf 186 div 5 p 1.

[Wouter Schouten, toegeschreven, ca. 1660] :
[Wouter Schouten, attributed, c. 1660] :

Macassar.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 50,5 x 73,5 cm.
Pen and brush drawing op paper, coloured, 50.5 x 73.5 cm.

Wouter Schouten maakte in 1660 als 'wondheler' aan boord van de oorlogsvloot van Van Dam en Truytmans de aanval op Makassar mee. Ook hij was ooggetuige van de gevoelige nederlaag die de Portugese vloot toen werd toegediend. De graveur Cornelis Decker verlevendigde dit gezicht op Makassar in Schoutens *Oost-Indische Voyagie* (1676, zie blad 23) door er diverse schepen en de zeeslag aan toe te voegen. De tekening, met een aanzicht in noordelijke richting, geeft de situatie van Makassar en directe omgeving goed weer, al berust het hoge kustgebergte op de achtergrond goeddeels op Schoutens fantasie. Vooraan is het fort Panakoekang ('Pannakoke') afgebeeld, dat bij de aanval van 1660 werd veroverd en blijvend bezet. Verder noordwaarts aan de kust ligt 'Het Koninklijcke Casteel Samboupo', dus de zwaar versterkte hofstad van de sultan van Makassar. Geheel aan de noordzijde wordt de rede van Makassar beschermd door het fort 'Toupandan', Oedjoeng Pandang, dat na de verovering in 1667 herdoopt zou worden tot Kasteel Rotterdam.

As a 'wound-healer' on board the war fleet of Van Dam and Truytmans, Wouter Schouten witnessed the attack on Macassar in 1660. He too was an eye-witness of the heavy defeat that was then inflicted on the Portuguese fleet. The engraver Cornelis Decker enlivened this scene of Macassar in Schouten's *Oost-Indische Voyagie* (1676, see sheet 23) by adding various ships and the sea battle. The drawing, with a view in a northerly direction, depicts the situation of Macassar and the immediate surroundings well, although the high coastal mountain range is mainly based on Schouten's imagination. In the foreground the fort of Panakukang (*Pannakoke*), which was overcome in the attack of 1660 and permanently occupied, is shown. Further to the north on the coast there lies *Het Koninklijcke Casteel Samboupo* (The Royal Castle of Samboupo), that is, the heavily fortified court of the Sultan of Macassar. Right on the northern side the roads of Macassar are protected by the fort *Toupandan*, or Ujung Pandang, which in 1667 was renamed as Rotterdam Castle after the conquest.

blad 182 onder / sheet 182 below:

Koninklijke Bibliotheek, 75 D 23 Fol. 155.

Johannes Nessel, [ca./c. 1656] :

Maccassar.

Macassar.

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 28,5 x 40 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 28.5 x 40 cm.

Johannes Nessel maakte in Batavia een serie tekeningen ter illustratie van de rapportages van Arnold de Vlaming van Outshoorn over diens militaire acties in 1650 en volgende jaren in de Molukken. De oorspronkelijke tekening waarnaar Nessel hier werkte werd mogelijk gemaakt in 1655, toen De Vlaming na de inname van Assahoedi op Ceram triomfantelijk naar Makassar voer en aan de sultan daar een 'caerte' liet overhandigen waarop de overwinning was afgebeeld. Met beleefde groeten werd de kaart weer geretourneerd met de mededeling dat deze zaak het sultanaat niet aanging. Wellicht ging het daarbij om een kaart zoals op blad 316 of anders om een meer spectaculaire afbeelding in de trant van de later vervaardigde tekening door Fred Woldemar op blad 317. Het hier getoonde aanzicht werd samen met die op de bladen 310-311 opgenomen in een kopie van het manuscript voor *De Amboinsche Oorlogen* van de hand van Livinus Bor, die de krijgsverrichtingen als secretaris van De Vlaming had meegemaakt.

In Batavia Johannes Nessel made a series of drawings as illustrations for the reports by Arnold de Vlaming van Outshoorn on his military actions in 1650 and following years in the Moluccas. The original drawing that Nessel was working with here was made possible in 1655, when after the capture of Asaudi on Ceram De Vlaming sailed triumphantly to Macassar and had a *caerte* (map) presented to the Sultan depicting the victory. With polite greetings the map was returned, with the statement that this matter did not concern the Sultanate. Perhaps this refers to a map such as the one on sheet 316, or else a much more spectacular image, in the style of the drawing made later by Fred Woldermar on sheet 317. The scene shown here was, together with those on sheets 310-311, included in a copy of the manuscript for *De Amboinsche Oorlogen* (The Ambon Wars) by Livinus Bor, who had witnessed the military operations as De Vlaming's secretary.

blad / sheet 183:

Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam, A.2047, cat. A III 255.

[J.A. Hovart, 1790] :

Gezigt van Macasser.

View of Macassar.

4 kustaanzichten, tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 30 x 48,5 cm.
4 coastal views, brush and pen drawing on paper, coloured, 30 x 48.5 cm.

Verklaringen: [midden, onder] beschrijvingen van de profielen A t/m C :
Explanations: [centre, below] descriptions of the profiles A to C :

A:C: Gezigt van de kust beoosten en bewesten Bonthain als men ¾ mijl van de wal ligt. Het midden van de Berg NtO ¾O. De West / hoek der bogt of Baaij NO: ½O, na gissing 2½ mijl.

A. Uiterste punt om d. West. Uithoek meede om de West, dog welke wij geen naam konden geven.

B. Berg van Bonthain. Aan de voet deezer berg, meest in t midden legd Bonthain.

C. Westhoek van Bonthain. Boele Comba legd even bewesten dit Bergje.

J.A. Hovart was officier op de *Bellona* en de *Mercuur*, twee van de oorlogsschepen in het derde marine-eskader in Oost-Indië onder bevel van de kapitein-ter-zee A.H.C. Staringh, dat in 1789 uit de Republiek naar de Oost werd uitgezonden en uiteindelijk pas in 1792 zou terugkeren. Tijdens de reis maakte Hovart diverse landverkenningen in de Archipel, waaronder deze van de stad Makassar en de overige zuidwestkust van Celebes, met onder meer een aanzicht van de bijna 3000 meter hoge berg van Bonthain of Goenoeng Lompobatang.

J.A. Hovart was an officer on the *Bellona* and the *Mercuur*, two of the warships in the third Home Fleet Squadron in the East Indies under the command of Captain A.H.C. Staringh, which was sent out from the Republic to the East in 1789 and would only finally return in 1792. During the voyage Hovart made various landfalls in the Archipelago, including this one of Macassar and the neighbouring south-west coast of Celebes, with among other things a view of the almost 3000 metre high mountain of Bonthain or Gunung Lompobatang.

blad 184 boven / sheet 184 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3236.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1750] :

Gezigt van het Kasteel Rotterdam met het dorp Vlaardingen op Oedjong Pan / dang tot Maccassar van de nieuwe Sabandhary, tot aan de Hoek van Pannakoekang. / te zien van de vrymans rheede.

View of Rotterdam Castle with Vlaardingen village at Oedjoeng Pan / dang in Macassar from the new Harbour Master's Office, to Panakoekang Head. / as seen from the freeman's roadstead.

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 37,5 x 59 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 37.5 x 59 cm.

blad 184 onder / sheet 184 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3238.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1750] :

[Gezicht op het Kasteel Rotterdam te Makassar vanuit zee].

[View of Fort Rotterdam at Macassar from the sea].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 37,5 x 59,5 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper: 37.5 x 59.5 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een aantekening en datering in een latere hand :
Explanations: [lower right] a note and date in a later hand :

Getekend [...] 1750.

In deze tekening wordt de blik op het fort onttrokken door botenloodsen en andere semi-permanente bouwsels op de strook land tussen de vesting en de zee; zie ook Carl Friedrich Reimers plattegronden uit ca. 1791 op de bladen 178-179. Op blad 187 boven is een schetsontwerp van Aubert voor dit aanzicht gereproduceerd.

In this drawing the view of the fort is blocked by boatsheds and other semi-permanent structures on the strip of land between the fort and the sea; see also Carl Friedrich Reimer's ground-plans from about 1791 on sheets 178-179. A draft sketch by Aubert for this view is reproduced on sheet 187 above.

GEZIGT VAN HET KASTEEL ROTTERDAM, MET HET DORP VLAARDINGEN OP OEDJONG PAN-
= DANG TOT MACCASSAR VAN DE NIEUWE SABANDHARY TOT AAN DE HOEK VAN PANNAKOEKANG
TE ZIEN VAN DE VRYMANS RHEEDE.

Bijschriften: pag. 183 / Captions: p. 183

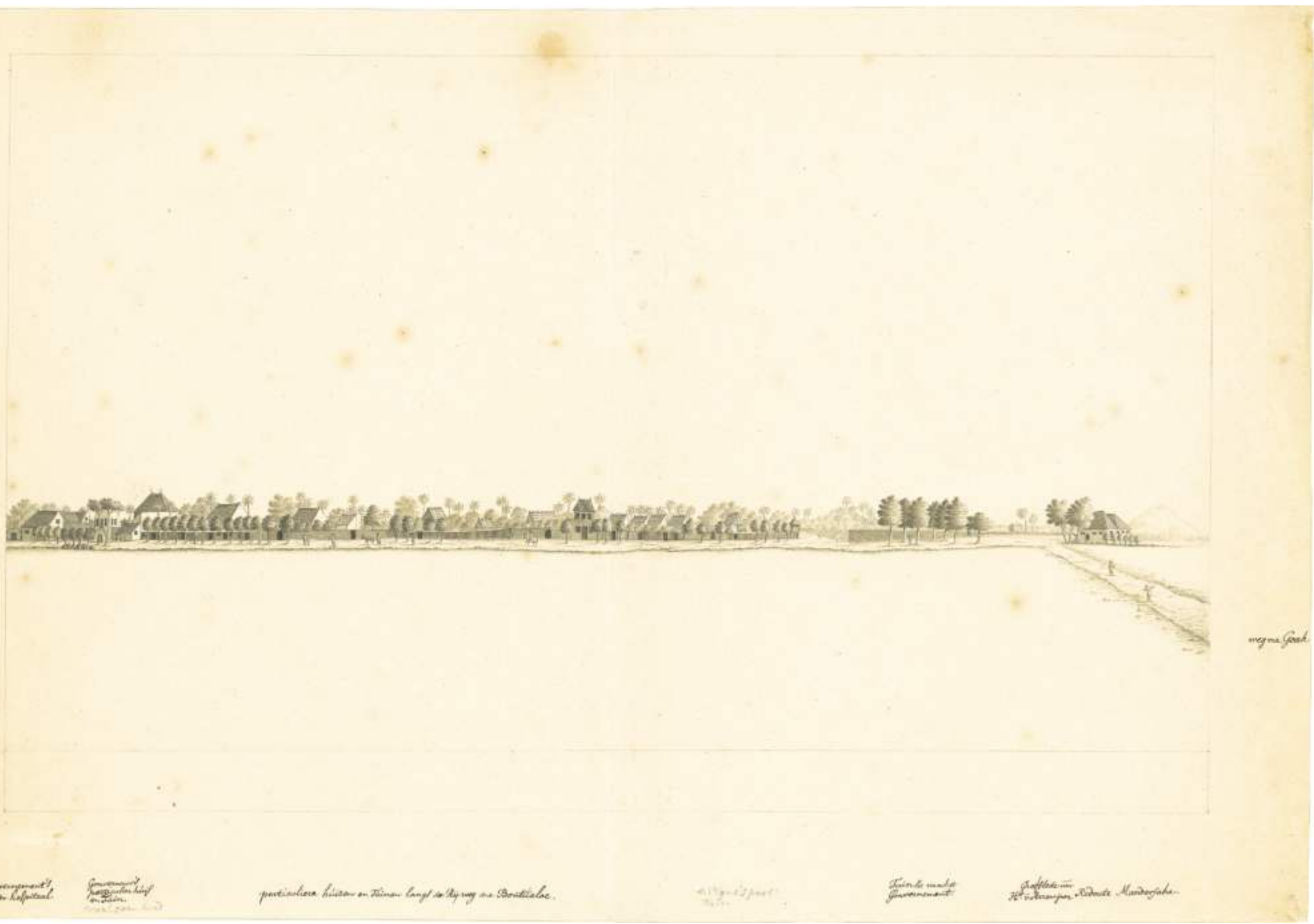

Bijschriften: pag. 187 / Captions: p. 187

PLAN
van het Fort
VALKENBURG
TE MAROS
Op de Z.ud. West Kust van Celebes met
het omleggende Terrain

Oud Retranchement

door Engelsche gemaakt
1815.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

Renvoy

A. Fort Valkenburg
a. Commandants woning
b. Officiers woning
c. Bergplaats van Artillerie Behoeftens
d. Kruids Magazyn
e. Zeilmaak
f. Kazerne der Artillerie
g. Onderofficiers Kazerne
h. Bottelarij der Compagnien
i. Officiers Rombus
k. Artillerie Hoek
l. Hoek
m. Kazerne der Soldaaten
n. Geweer Magazyn
B C. Tempore. Verblijf van den Gouverneur
D. Quartier v. Officier
E. Verblijf van den Secretaris
F. Voor Woon huizen voor de Soldaten ongebruikt staat
G. Officiers Kazerne
H. Geweer Magazyn
I. Huis of Kazerne Soldaten

Schaal van Rhijnl. Roeden

174/33

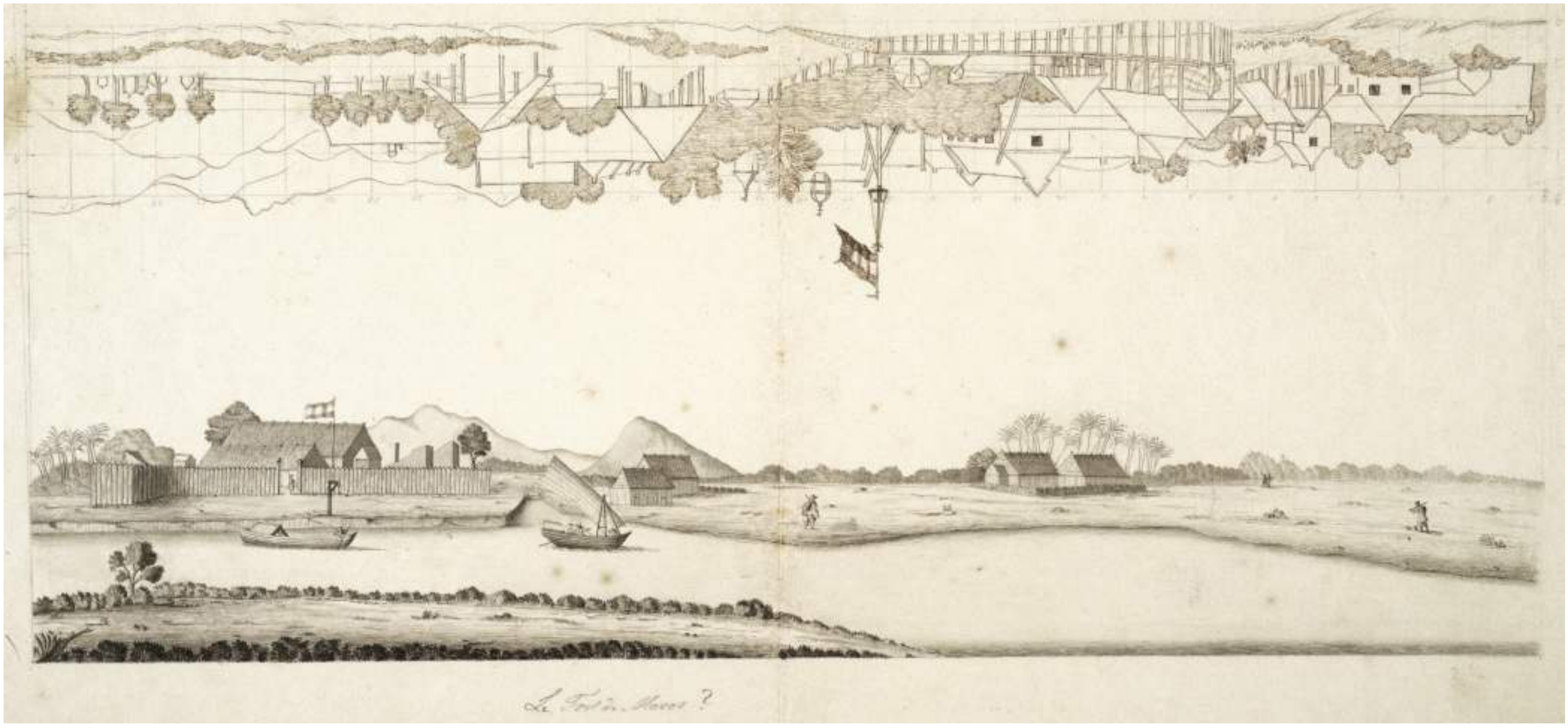

Bijschriften: pag. 189 / Captions: p. 189

blad 185 boven / sheet 185 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3234.

By J.M. Aubert, a:o 1750 :
Door J.M. Aubert, a:o 1750 :

Citadel at Macassar on Celebes from the land side.

Fort in Makassar op Celebes van de landzijde.

O.I. Inkttekening met pen en penseel op papier,
37,5 x 59,5 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper,
37.5 x 59.5 cm.

Verklaringen: [linksonder] een aantekening over de maker :
Explanations: [lower left] a note regarding the artist :

Drawn on the Spot by J.M. Aubert, who died being Chief of Calpetty, under the gouvernt. of Ceylon.

[rechtsonder] een aantekening door J.G. Loten :
[lower right] a note by J.G. Loten :

Citadel at Maccassar on Celebes from the landside, a:o 1750.

Joan Gideon Loten verbleef na zijn repatriëring in 1758 enige tijd in Londen, waar hij in 1760 lid werd van de Royal Society en zijn collectie tekeningen – naast topografisch werk vooral veel afbeeldingen van de planten- en dierenwereld in de Indische Archipel en Ceylon – beschikbaar stelde voor studie en wetenschappelijke uitgaven. Het Engelse onderschrift duidt erop dat ook originelen in andere handen overgingen. Aubert overleed inderdaad op Ceylon, in 1763. In zijn testament wordt hij Opperhoofd van Calpetty (Kalpitiya) genoemd, aangesteld in de rang van koopman. In dit aanzicht van Makassar uit oostelijke richting is links Kasteel Rotterdam met het lage ravelijn ervoor te zien, rechts de onversterkte woonstad Vlaardingen.

After his repatriation in 1758, Joan Gideon Loten resided for some time in London, and there he became a member of the Royal Society and made his collection of drawings – as well as topographical work also many depictions of the plant and animal world of the Indonesian Archipelago and Ceylon – available for study and scholarly publications. The English caption indicates that also originals passed into other hands. Aubert did indeed die in Ceylon, in the year 1763. In his will he is mentioned as *Opperhoofd* (Chief Factor) of Calpetty (Kalpitiya), in the rank of Merchant. In this view of Macassar looking from the east, Rotterdam Castle is on the left with the low ravelin to be seen in front of it, and on the right the unfortified residential quarter of Vlaardingen.

blad 185 onder / sheet 185 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3232.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1750] :

[Gezicht op Makassar vanaf de landzijde].

[View of Macassar from the land side].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier,
37,5 x 59,5 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 37.5 x 59.5 cm.

Verklaringen: [onder] aantekeningen door J.G. Loten :
Explanations: [below] notes by J.G. Loten :

Gouvernement's buiten-hospitaal.
Gouverneur's particulier huisen Tuin. Waakzaamheid.
Particuliere huizen en Tuinen langs de Rij-weg na Bontualac.
De Vigne's partn Tuin.
Tuin &c van het Gouvernement.
Grafstade vande Hr. van. Arrewijnen.
Redoute Mandersaha.
Weg na Goah.

De redoute bij de compagniestuin en het graf van gouverneur Josua van Arrewijne (1728-1733), die hier onder de naam 'Mandersaha' is aangegeven, is de buitenpost Vredenburg, ruim een kilometer ten oosten van Kasteel Rotterdam.

The redoubt near the Company garden and the grave of Governor Josua van Arrewijne (1728-1733), which is here indicated with the name *Mandersaha*, is in fact the outpost *Vredenburg*, a good kilometre to the east of Rotterdam Castle.

blad / sheet 186:

Nationaal Archief, 4.VELH 545.

Gecopieerd bij de / Directie van fortificatiën / door Hermes en Tak, Januari 1826 :
Copied at the / Direction of Fortifications / by Hermes and Tak, January 1826 :

Plan / van het Fort / Valkenburg / te Maros / Op de Zuid West Kust van Celebes, met / het omleggende Terrain.

Plan / of Fort / Valkenburg / in Maros / On the South-West Coast of Celebes, with / the surrounding Terrain.

Schaalstok van 40 Rh. Roeden = [ca. 1 : 1.440].
Scale-bar of *40 Rh. Roeden* = [approximately 1 : 1,440].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 36 x 52 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 36 x 52 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsonder.
Orientation: north is lower right.

Verklaringen: [midden onder] een legenda bij de letters A t/m I en a t/m n :
Explanations: [below centre] a key tot the letters A to I and a to n :

A. Fort Valkenburg.
a. Kommandants Woning.
b. Officiers Woning.
c. Bergplaats van Artillerie Behoeftens.
d. Kruid Magazijn.
e. Infirmerie.
f. Kazerne der Artillerie.
g. Onderofficier Kazerne.
h. Stallingen der Trainpaarden.
i. Officiers Kombuis.
k. Artillerie Loots.
l. Wagt.
m. Kazerne der Inlanders.
n. Viveres Magazijn.
B. Temporair Verblijf van de Gouverneur.
C. [Temporair Verblijf] van zijnen Komissie en Amtenaren.
D. Resident Woning.
E. Verblijf van den Scriba.
F. Grote Boom welke door de Inlanders aangebeeden wordt.
G. Afgebroken Bezars.
H. De overvaart.
I. Kuib of Stroom Verleider.

[rechtsmidden] een inschrift :
[centre right] an inscription :

Oud Retranchement door Engelsche gemaakt 1815.

Maros. In de jaren 1737-1741 zijn onder gouverneur Hendrik Smout in Zuid-Celebes herhaaldelijk militaire operaties ondernomen, onder meer tegen het gewest Wadjo, om het tanende oppergezag van de Compagnie in het noordelijke deel van het schiereiland te herstellen; zie in dit verband ook de kaart op blad 166. Voor een betere bescherming van Makassars buitengebied werd naar aanleiding van de voortdurende conflicten in Zuid-Celebes in 1740 te Maros, ca. 25 kilometer ten noordoosten van het kasteel Rotterdam, een kleine versterking gebouwd, die naar de toenmalige gouverneur-generaal Adriaan Valckenier (1737-1741) de naam Valkenburg of Valckenburg kreeg. Uit de compagniestijd is daarvan geen plattegrond bewaard gebleven, maar deze kopiekaart uit 1826 geeft een goede indruk van de oorspronkelijke situatie ter plaatse. Interessant is de vermelding van een Engels retranchement uit 1815, een indirecte verwijzing naar de slepende guerrillastrijd met de vorst van Bone, Aroe Palaka (II), waarin het Britse tussenbestuur hier in de jaren 1812-1816 verwikkeld was. De twee hierna volgende en vrijwel identieke tekeningen van het fortje, met op de eerste nog een schets van Makassar en het kasteel Rotterdam die vermoedelijk als voorstudie diende voor de tekening op blad 184 onder, zijn hoogstwaarschijnlijk weer van de hand van Johan Michiel Aubert.

Maros. In the years 1737-1741, under Governor Hendrik Smout repeated military operations were undertaken in South Celebes, including the one against Wajo, in order to restore the waning supremacy of the Company in the northern part of the peninsula. In this connection see also the map on sheet 166. To provide better protection for Macassar's outer areas, in view of the constant conflicts in South Celebes, in 1740 a small fortification was built at Maros, about 25 kilometres to the north-east of Rotterdam Castle. This was given the name *Valkenburg* or *Valckenburg*, after the then Governor-General, Adriaan Valckenier (1737-1741). No plan of this has been preserved from the time of the Company, but this copy from 1826 gives a good impression of the original situation there. There is an interesting mention of an English entrenchment from 1815, an indirect reference to the chronic guerrilla warfare with the ruler of Bone, Aru Palaka (II), in which the British administration was involved during the years 1812-1816. The two almost identical drawings of the fort following next are most probably again by Johan Michiel Aubert; on the first there is a sketch of Macassar and Rotterdam Castle that presumably served as a preliminary study for the drawing on sheet 184 below.

GE SIGT VAN ENEGE NEGORYEN BE OOSTE DE POST VAN MAROS,
Soer jirang Raja
Laboeang
De Rivier
Ns. Matea

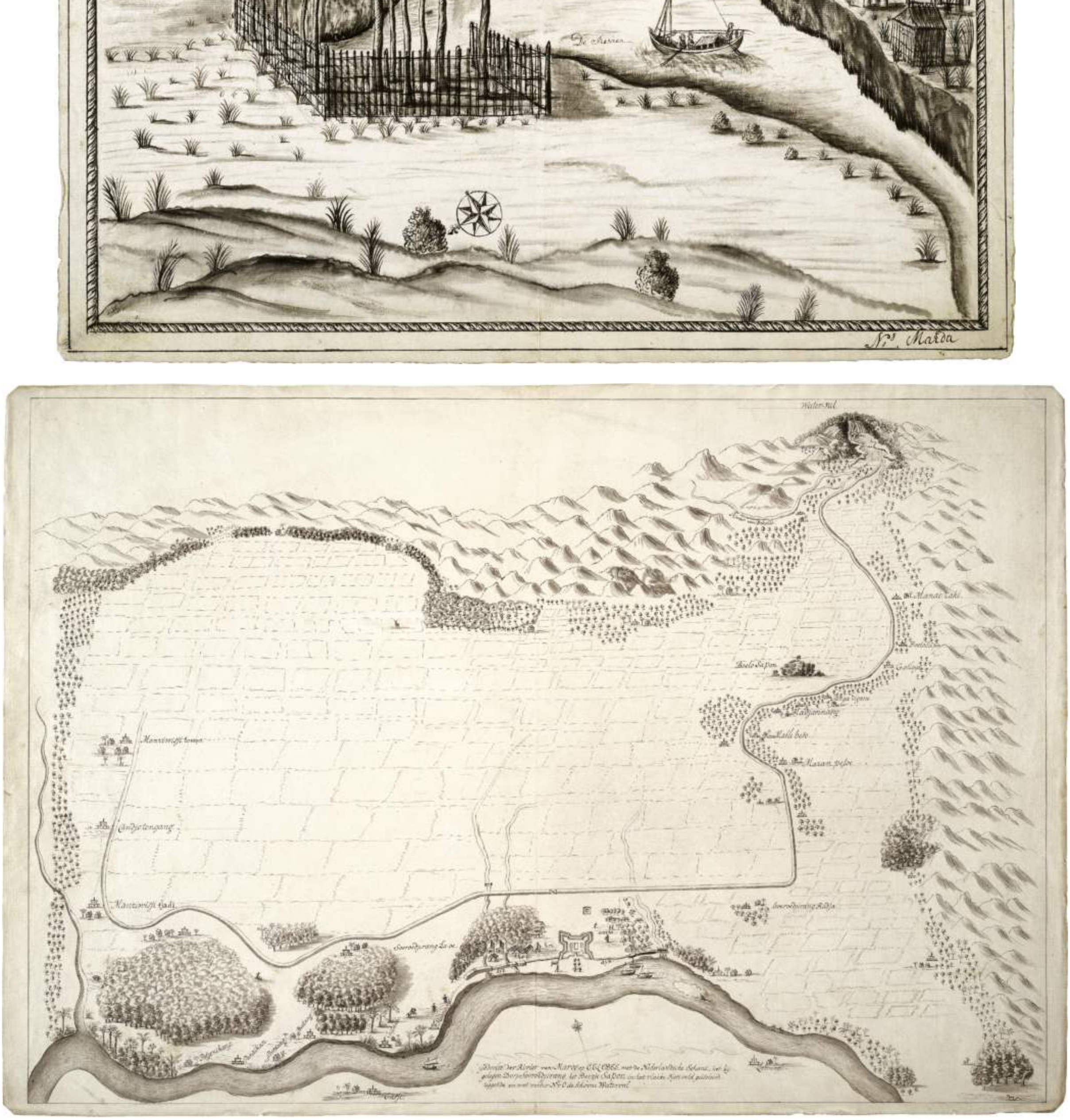
Waterval
Manae Lake
Bulo Sapon
Gabipa
Mallabo
Maros rivier
Manuruki tompa
Landje tangang
Manuruki Kadi
Soerodjerang La oe
Soerodjerang Kadja
Dorpen der Rivier van Maros op Celebes met de Nederlandsche Schans, met de
gelegen Dorpschoevelderyen by Bergje Sapon, en het vlakke Land geteekend
tegenover een met vaandel No. 2 de Schans Waterval

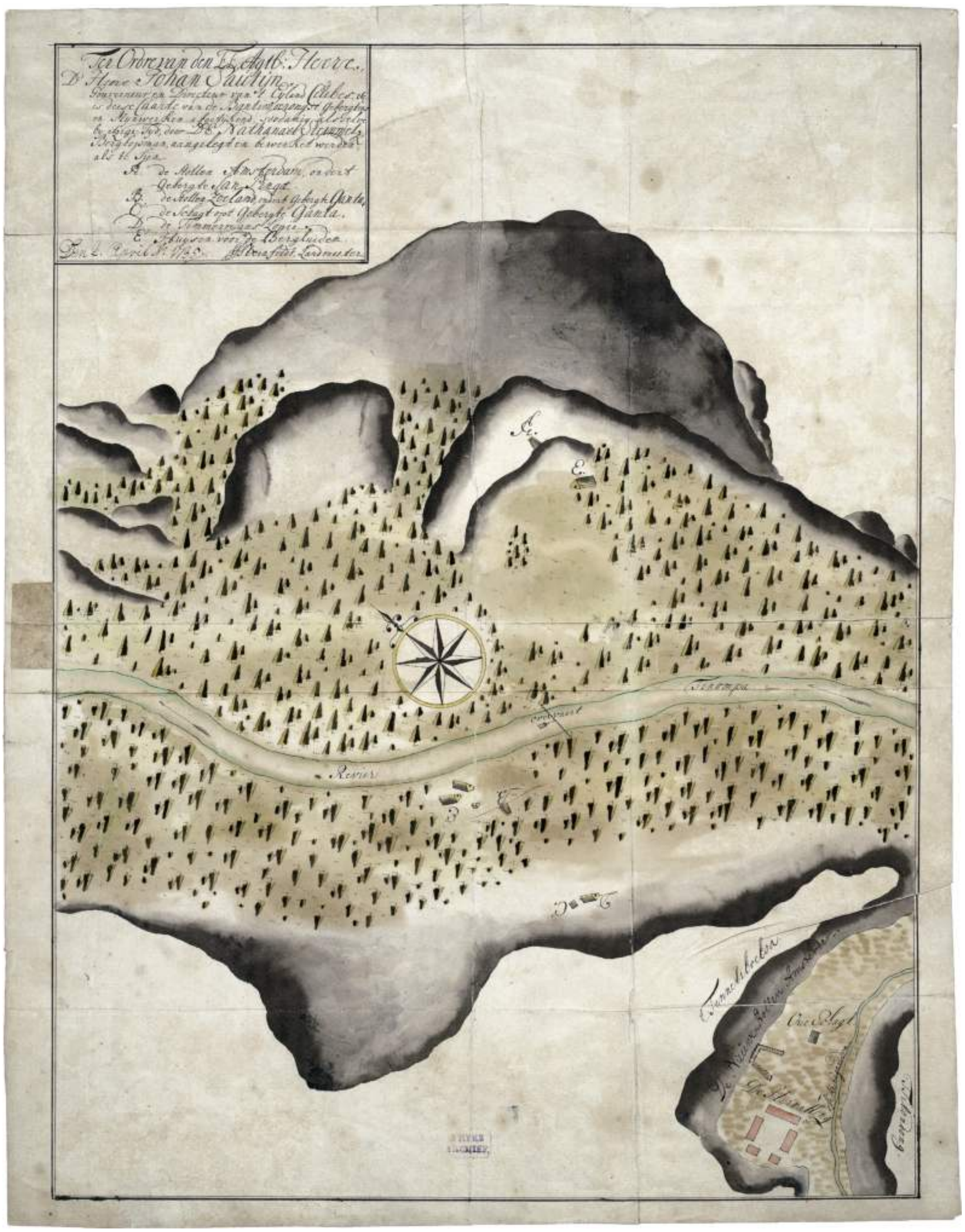

blad / sheet 189:

Nationaal Archief, 4.VEL 1304.

Den 2. April Ao. 1735, F.J. Steinfeldt, Landmeeter :
The 2nd of April Ao. 1735, F.J. Steinfeldt, Surveyor :

Ter Ordre van den E.E. Agtb: Heere, / D' Heere Johan Sautijn. / Gouverneur en Directeur van 't Eyland Celebes etc. / is deese Caarte van de Bantimoerongse Gebergten / en Mijnwerken afgetijkend, soodanig als selve / by itzige Tijd, door D' E. Nathanael Steinmetz, / Berghopman, aangelegt en bewerket werden.

By Order of the Hon: / Johan Sautijn. / Governor and Director of the Island of Celebes etc. / this Map of the Bantimoeroeng Mountains and Mines / was drawn, as these were / at that Time constructed and worked by the Mining Overseer / the Hon: Nathaniel Steinmetz.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 60,5 x 47 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 60.5 x 47 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksboven.
Orientation: north is upper left.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A t/m E :
Explanations: [upper left] a key to the letters A to E :

Als te sien
A. De stollen Amsterdam, ondert Gebergte / San Pingoe.
B. De stollen Zeeland, ondert Gebergte Ganta.
C. De Schagt opt Gebergte Ganta.
D. De Timmermans Logie.
E. Huijsen voor de Bergluiden.

Bantimoeroeng (Bantimurung). De goudvoorkomens in het bergland van Bantimoeroeng of Bantimoerang, noordoostelijk van Maros, waren in 1704 voor het eerst op last van de Compagnie onderzocht, maar toen niet winbaar bevonden. Onder gouverneur Josua van Arrewijne (1728-1733) kwam het in 1731-1732 tot een tweede exploratie, waarna hier onder leiding van Duitse opzichters alsnog enkele mijngangen werden aangelegd. Deze tekening vergezelde in 1735 een rapportage aan de Hoge Regering over de voortgang van het project door de 'berghopman' (opzichter) Nathaniel Steinmetz. Zoals ook elders bij de pogingen tot goudwinning in eigen beheer door de VOC in de Indische Archipel steeds het geval was geweest, bleek de Bantimoeroengse mijn spoedig geen rendabele onderneming en moest deze na enkele jaren worden gestaakt. Wel kocht de Compagnie nadien in Makassar en Maros geregeld kleinere hoeveelheden goud van plaatselijke handelaren, die het edelmetaal van de inheemse bevolking betrokken.

Bantimurung (Bantimoeroeng). The gold deposits in the highlands of Bantimurung or Bantimurang, to the north-east of Maros, were first investigated on the orders of the Company in 1704, but at that time were not considered to be minable. Under governor Josua van Arrewijne (1728-1733) a second exploration was undertaken in 1731-1732, after which several shafts were dug under the guidance of German overseers. In 1735 this drawing accompanied a report to the High Government on the progress of the project by the *berghopman* (mining overseer) Nathaniel Steinmetz. As was the case elsewhere with attempts by the VOC to mine gold with its own staff in the Malay Archipelago, the Bantimurung mine soon proved not to be a profitable undertaking and after several years had to be closed. In later years however the Company did regularly buy small quantities of gold in Macassar and Maros from local traders, who obtained the precious metal from the indigenous population.

blad 187 boven / sheet 187 above:

Nationaal Archief, 4.MIKO W16.

[Johan Michiel Aubert, 1745-1750] :

[Gezicht op Fort Valkenburg te Maros. / Gezicht op Kasteel Rotterdam te Makassar].

[View of Fort Valkenburg in Maros. / View of Fort Rotterdam in Macassar].

2 O.I. inkttekeningen met pen en penseel op papier, 37 x 70 cm.
2 pen and brush drawings in black ink on paper, 37 x 70 cm.

Verklaringen: [linksonder] een aantekening :
Explanations: [lower left] a note :

Le Fort de Maros?

blad 187 onder / sheet 187 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3237.

[Johan Michiel Aubert, 1745-1750] :

[Gezicht op Fort Valkenburg].

[View of Fort Valkenburg].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 35,5 x 57,5 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 35.5 x 57.5 cm.

In this pleasant sketch map Aubert has indicated both the position of the post of Maros and the surrounding villages and also the route along the 'Bulu Sepong' to the waterfalls in the Bantimurung Range, of which a lengthy visual report is given on sheets 190 to 195, using drawings made by himself and his patron, Joan Gideon Loten. The Netherlands National Archives hold an identical second copy of this map, under inventory number 4.MIKO W15.

blad 188 boven / sheet 188 above:

Nationaal Archief, 4.MIKO W13.

[Anoniem, 1740-1750] :
[Anonymous, 1740-1750] :

Gesigt Van Enege Negorijen Be Ooste De Post Van Maros.

View Of Some Villages to the East of The Post In Maros.

O.I. Inkttekening met pen en penseel op papier, 44 x 55 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 44 x 55 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een aantekening :
Explanations: [lower right] a note :

N:s Marda.

blad 188 onder / sheet 188 below:

Nationaal Archief, 4.MIKO W14.

[Johan Michiel Aubert, 1745-1750] :

Gedeelte der Rivier van Maros op Celebes met de Nederlandsche Schans, het bij / gelegen Dorp Soeroedjirang, het Bergje Sapon in het vlakke Rijst-veld geïsoleerd / leggende en wat verder NtO de schoone Waterval.

Part of the Maros River in Celebes with the Dutch Fort, the nearby / Village of Soeroedjirang, the Sapon Hill lying isolated / in the flat Rice-fields and somewhat farther to the NE the beautiful Falls.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 52 x 76 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 52 x 76 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Op deze aardige schetskaart heeft Aubert behalve de ligging van de post Maros en omringende dorpen onder meer de route langs de 'Boeloe Sepong' naar de watervallen in het Bantimoeroeng-gebergte aangegeven, waarvan hierna aan de hand van tekening van hemzelf en van zijn opdrachtgever Joan Gideon Loten op de bladen 190 t/m 195 een uitgebreid beeldverslag wordt gegeven. Het Nationaal Archief bezit een identieke kaart onder inventarisnummer 4.MIKO W15.

blad 190 boven / sheet 190 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3229.

J.G.L. ft., 18 Augustij 1745 :
J.G.L. fecit, the 18th of August 1745 :

Waterval in het / gebergte Banti / moerong.

Falls in the / Banti / moeroeng Mountains.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 19,5 x 15,5 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 19.5 x 15.5 cm.

Gouverneur Joan Gideon Loten tekende deze schets ter plaatse en werkte hem later uit tot de nettekening hieronder; de reproductie is op ware grootte. Deze laatste is gestoffeerd met figuren uit zijn gezelschap, onder wie zijn echtgenote en ongetwijfeld ook Johan Michiel Aubert. Een tochtje naar de 'schoone waterval' en de interessante kalksteenformaties in het binnenland aan de Maros-rivier niet ver van het gelijknamige plaatsje (zie de kaart op blad 188) was een geliefd uitstapje bij de compagnieselite van Makassar, getuige ook de vermelding bij de tekening op blad 195 van een 'Laaste plaats daar Naamen van bezigtigers op de Wanden Geteekend zijn'. Op de hierna volgende bladen t/m 195 is van Loten en Aubert een elftal topografische tekeningen van de natuurlijke bezienswaardigheden in deze streek gereproduceerd, die naast de watervallen ook de grillig gevormde rotspartijen van de Boeloe Sepong, de 'Berg met een Boom', en de grotten van Liangbatorang laten zien.

Governor Joan Gideon Loten drew this sketch on the spot and later developed it into the drawing below; the reproduction is true size. The latter is furnished with figures from his party, including his wife and undoubtedly also Johan Michiel Aubert. A trip to the 'beautiful waterfall' and the interesting limestone formations in the interior on the Maros River not far from the settlement of the same name (see the map on sheet 188) was a favourite excursion among the Company elite of Macassar, as can also be seen from the mention in the drawing on sheet 195 of a *Laaste plaats daar Naamen van bezigtigers op de Wanden Geteekend zijn* (Last place where names of visitors are drawn on the walls). On the following sheets up to 195 are reproductions of eleven topographical drawings of the natural sights to be seen in this area, showing as well as the waterfalls also the fantastic rock forms of Bulu Sepong, the *Berg met een Boom* ('Mountain with one Tree') and the caves of Liangbatorang.

blad 190 onder / sheet 190 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3230.

[Joan Gideon Loten, ca./c. 1745] :

[Waterval in het Bantimoeroeng-gebergte].

[Falls in the Bantimoeroeng Mountains].

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 36,5 x 44,5 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 36.5 x 44.5 cm.

Verklaringen: [onder] een aantekening in een latere hand :
Explanations: [below] a note in a later hand :

Waterval in het gebergte Banti moerong / zie de kleine afteekening.

blad 191 boven / sheet 191 above:

Nationaal Archief, 4.MIKO W6.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745] :

Waterval in het gebergte / Bantimoerong. / van d' overstaande zijde te zien.

Falls in the Bantimoeroeng Mountains. / as seen from the opposite side.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart + 1 aanzicht : ms, tekening met pen en penseel op papier, 48 x 70 cm.
1 map + 1 view : ms, pen and brush drawing on paper, 48 x 70 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m QQQQQ :
Explanations: [lower right] a key to the letters A to QQQQQ :

A. De eerste of Grote waterval.
BBBB. De Rivier.
C. De tweede Waterval.
D. Kom of stilvlietend Water tusschen de tweede waterval en E.
EEE. Plaatsen daar 't water onder 't Gebergte loopt en er ook benedenwaarts uitschiet.
FF. De Groote Spelonk of de Plaats daar het Gebergt als een vewulftsel boven hangd.
G. De Groote Kom of Zigtbare oorspronk van de Rivier.
HHHHH. De Weg die de bezigtigers gepasseerd zijn en over geklommen.
I. Groote Spelonk Waar van int overhangende gebergt als door vier Pilaaren ondersteund word.
KKKKKK. Eijlanden.
L. Het Spelonk daar een bekkeneel met eenig gebeente van een Mensch Gevonden Wierd.
M. Andere Spelonk.
NNN. Klooven in de bergen.
O. Ingang van de Kom.
P. Ingang van de Groote Spelonk.
QQQQQ. De voet van het langs Geene Strekkende Gebergte.

blad 191 onder / sheet 191 below:

Nationaal Archief, 4.MIKO W7.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745] :

Gezigt het welk men in de / kom na het west heeft.

The view one has from the / basin towards the west.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 48 x 70 cm
Pen and brush drawing on paper, coloured, 48 x 70 cm.

Verklaringen: [linksonder] een aantekening :
Explanations: [lower left] a note :

L[etter] G.

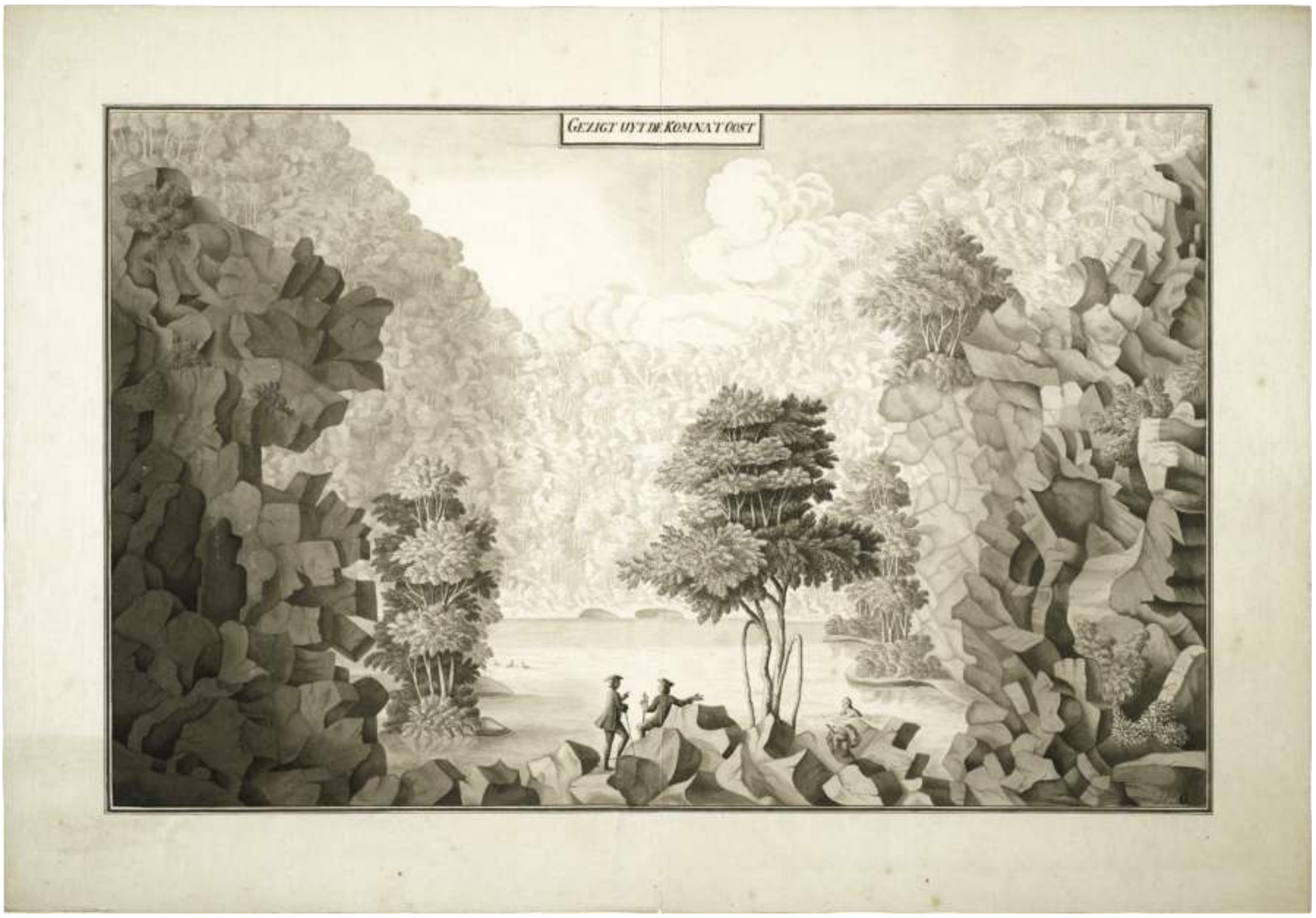

blad 192 boven / sheet 192 above:

Nationaal Archief, 4.MIKO W10.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745] :

Gezigt uyt de Kom na t Oost.

View from the Basin towards the East.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 48 x 70 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 48 x 70 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een aantekening :
Explanations: [lower right] a note :

Litta. [letter] G.

blad 192 onder / sheet 192 below:

Nationaal Archief, 4.MIKO W9.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1745] :

De Tweede Waterval / in het gebergte / Bantimoerong.

The Second Falls / in the Bantimoeroeng / Mountains.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 48 x 70 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 48 x 70 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een aantekening :
Explanations: [lower right] a note :

[letter] G.

DE BOELO SEPONG OF DE BERG MET EEN BOOM DOORGAANS MET HOLLIGHEDEN EN SPELONKEN LEGGENDE ¾ UUR RYDENS VAN DE SCHANS VALKENBURG OP SOEREDJIRANG TOT MAROS.

blad 193 boven / sheet 193 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-00-3233.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1748] :

De Boelo Sepong of de Berg Met een Boom Doorgaans Met Holligheden en Spelonken Leggende ¾ uur Rijdens van de Schans Valkenburg op Soeredjirang tot Maros.

The Boelo Sepong or the Mountain With a Tree Generally With Hollows and Caves Situated ¾ of an hour's Ride from Fort Valkenburg at Soeroedjirang near Maros.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd,
38,5 x 58,5 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 38.5 x 58.5 cm.

blad 193 onder / sheet 193 below:

Nationaal Archief, 4.MIKO W12.

[Johan Michiel Aubert, ca./c. 1748] :

De Boelo Sepong Als doorsneeden Vertoond Langs de Doorgaande Toegankelijke Spelonk.

The Boelo Sepong Shown in cross-section Along the Continuous Accessible Cave.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd,
48 x 70 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 48 x 70 cm.